

jaargang 40 - prijs € 5,90 - februari 2009

1

Beroepsstandaard

Barack Obama

Rechtsstaat

Maatschappij & Politiek

vakblad voor maatschappijleer

INHOUD

4 Wat kan, kent en doet een goede docent?

*Beroepsstandaard voor docent
Maatschappijleer*

8 Hoe kreeg Obama het voor elkaar?

*De uitslag van de Amerikaanse presidents-
verkiezingen*

9 Ook Donald Duck koos voor Obama

*Manipulatie en fraude rond de Amerikaanse
stembus*

11 Breaking News!

*Nieuwsgaring via schrijvende naar
digitale media*

13 Geen thema's meer bij Maatschappijleer

Interview met Seneca-auteur Ton Olgers

16 Waarden in Europa

Verslag van een studiedag Maatschappijleer

18 Stemmen of strotjes?

*Verkiezing van klassenvertegenwoordiger is
mooie les*

RUBRIEKEN

3 Geknipt & geschoren

15 Grom

20 Lesmateriaal

Rechtsstaat

23 Recensies

Europa

Extremisme

28 NVLM

29 Signalementen

Namens de hele redactie van *Maatschappij & Politiek* wens ik alle lezers een goed 2009 toe. Maatschappijleer wordt door velen nog steeds als een jong vak beschouwd. Dat imago mag u koesteren, maar intussen is uw vakblad in 2009 wel zijn veertigste jaargang ingegaan. *Maatschappij & Politiek* is ouder dan menig maatschappijleerdocent!

In dit eerste nummer van de veertigjarige wordt de vraag gesteld waaraan een maatschappijleerdocent moet voldoen om niet al te zeer uit de buurt te raken van zijn ideaaltype? Hoe ziet dat ideaaltype er trouwens uit en hoe moet je bewijzen daar genoeg op te lijken, dan wel voldoende naar gelijkenis te streven? Persoonlijk kreeg ik onmiddellijk angstvisioenen van POP-gesprekken, feedbackcursussen, geritualiseerde reflectiemomenten en andere opdoemende onzinverplichtingen - samen te vatten onder de noemer *papier blauw maken* - toen ik hoorde dat een commissie standaarden voor de maatschappijleerdocent ging formuleren. Gelukkig ging het om een NVLM-commissie en dat stelde me enigszins gerust. In dit nummer klappen twee commissieleden uitgebreid uit de school. Overigens is het toch wel gek dat zich voor allerlei vakken commissies bezighouden met de formulering van dergelijke standaarden. Hebben de lerarenopleidingen het dan altijd zonder gedaan?

Ook kijkt de redactie nog eens terug naar de Amerikaanse presidentsverkiezingen. Jeff Peck analyseerde hoe onderscheiden groepen stemden en onderzocht wat er deze keer weer allemaal misging rond de stembussen.

De ideaaltypische maatschappijleerdocent en de Amerikaanse stembusgang mogen dan hoofdmoten van de inhoud zijn, dit is een gevarieerd nummer, met een interview met een methodeauteur, met een verslag van een scholingsbijeenkomst in Tilburg en met nog veel meer.

Hans van der Heijde

Waardencatalogus

Het kabinet werkt aan een *waarden-catalogus* die vastlegt wat goed burgerschap is. Dat zegt PvdA-minister Guusje ter Horst (Binnenlandse Zaken): 'Veel mensen zijn zich zeer bewust van hun rechten, maar veel minder van hun plichten. Die balans gaan we herstellen.' Ter Horst maakt een *Handvest verantwoordelijk burgerschap*. Iedereen moet actief met de samenleving meedoen in plaats van 'anoniem laf' op internet te schelden. Bij het *fatsoenoffensief* hoort ook respect voor agenten en ambulancepersoneel. Volgens Ter Horst wordt de overheid te vaak gezien als een 'blusdeken voor smeulende en uitslaande maatschappelijke problemen'. (Bron: *de Volkskrant*, 18 november 2008)

Kritische ouders houden onderwijs scherp

Middelbare scholen hebben betrokken ouders nodig. Maar het lukt veel scholen maar mondjesmaat om die ouders ook echt te vinden. Dat zeggen schooldirecteuren in reactie op de oproep van staatssecretaris van Onderwijs Marja van Bijsterveldt. Volgens haar moeten scholen eisen durven stellen aan ouders.

Het vinden van betrokken ouders is met name in grote steden lastig. Daar gaan kinderen van één stel ouders soms naar verschillende scholen. De basisschool mag zich nog in de betrokkenheid van ouders verheugen, in

het voortgezet onderwijs is dat vaak meteen afgelopen, zegt rector Henk Ordeman van College De Populier in Den Haag. De school heeft ouders niet alleen nodig als klankbord of om méé te praten in de medezeggenschapsraad, zegt Ordeman, maar ook voor allerlei klussen in en om de school: helpen in de mediatheek, excursies begeleiden en dergelijke: 'Ze zijn de haarlemmerolie van de school. Maar ouders hebben het vaak gewoon druk.'

Ook in de omgang met leerlingen helpt de betrokkenheid van ouders: 'Hoe ga je om met drankmisbruik, of met pesten? Als je problemen op dat gebied wilt oplossen, kan je niet zonder de ouders.'

(Bron: *Trouw*, 16 december 2008)

Vakantie en werkdruk

De Commissie Cornielje heeft een stevig advies gegeven over het aantal uren dat middelbare scholieren les moeten krijgen. De commissie stelt voor de huidige urennorm vrijwel te handhaven: die wordt gesteld op 1.000 uur. Om die norm te halen, wil de commissie dat docenten van zeven naar zes weken zomervakantie gaan. Ze vindt dat gerechtvaardigd omdat een basisschoolleraar ook zes weken heeft. Er zit, zeker voor de buitenwereld, wat in om die vakanties gelijk te trekken, maar basisscholen en middelbare scholen hebben een andere CAO en het kenmerk van CAO's is dat die onderling kunnen verschillen.

Zorgvuldige omgang met werknemersrechten is geboden.

Een ander argument is overtuigender. Docenten klagen dat hun werkbelasting te veel in een korte periode is geconcentreerd. Een week eraf leidt tot iets meer spreiding. Bovendien stelt Clemens Cornielje vijf roostervrije dagen in het vooruitzicht. Daarin kunnen docenten vergaderen, zich bij laten scholen, enzovoorts. Dat is niet genoeg om de werkdruk blijvend te verminderen, maar het is wel een aanzet. Daar moeten docenten toch gevoelig voor zijn.

(Bron: Commentaar, in: *Trouw*, 19 december 2008)

Utrechtse docenten op herhaling

Ruim 300 vmbo-docenten uit Utrecht gaan vanaf maart op herhaling om hun leerlingen beter te kunnen onderwijzen in taal, rekenen en burgerschap. De leraren krijgen methoden aangereikt, die effectief zijn voor juist deze groepen leerlingen, zegt rector Ank Jeurissen van het Delta College, betrokken bij het project *Meesterdocent*. Uit recente onderzoeken blijkt dat de beheersing van de basisvaardigheden aan het eind van de basisschool en op het voortgezet onderwijs veel te wensen overlaat. Alle Utrechtse docenten van de beroepsgerichte leerwegen van het vmbo krijgen in drie achtereenvolgende jaren op deze drie terreinen les, waarmee ze het keurmerk *Meesterdocent* in de wacht slepen.

In het project werken alle Utrechtse scholen voor voortgezet onderwijs en de lerarenopleidingen samen.

Wat kan, kent en doet een goede docent?

COEN GELINCK &
FELIX VAN VUGT

Het is erg leuk om met collega's na te denken over de vraag wat een docent Maatschappijleer moet weten, kunnen en doen en met hen te delen wat knelpunten en uitdagingen in hun lespraktijk zijn. Het blijft evenwel moeilijk te verwoorden wat een ideaaltypische docent Maatschappijleer is. Dit zijn de belangrijkste conclusies van de Commissie Beroepsstandaard voor de Maatschappijleerdocent.¹ Twee commissieleden vertellen over de voorgeschiedenis, achtergrond en werkzaamheden van de commissie.

In september 2007 kwam de Commissie Leraren, onder voorzitterschap van Alexander Rinnooy Kan, met haar rapport *LeerKracht!*. Deze commissie was ingesteld omdat het kabinet in de nabije toekomst een groot kwantitatief tekort aan kwalitatief goede leraren verwacht. In het rapport adviseerde deze commissie onder andere dat er een publiekrechtelijk basisregister voor alle leraren zou moeten komen. In dit basisregister moet voor alle aangesloten leraren een bekwaamheidsdossier van hun werkervaring worden bijgehouden.

Ook zou in het register moeten worden beschreven hoe ingeschreven leraren hun bekwaamheden hebben bijgehouden en ontwikkeld, bijvoorbeeld door na- en bijscholing. De commissie stelde dat de registratie in het publiekrechtelijk register niet vrijblijvend zou moeten zijn. Als blijkt dat iemand zijn bekwaamheid niet voldoende onderhoudt, zou zijn registratie moeten vervallen. Hij zou dan nog slechts enkele jaren met een aparte dispensatie als leraar kunnen doorfunctioneren.

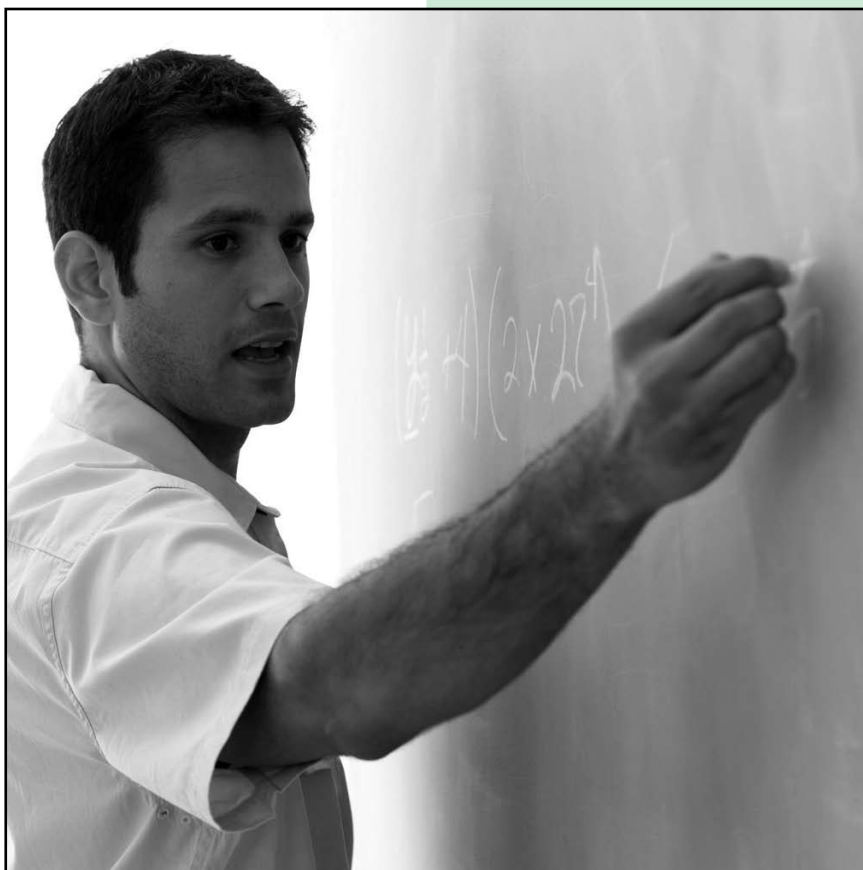
Kwaliteit

De Commissie Leraren pleitte voor het neerzetten van een norm waaraan een excellente leraar moet voldoen, bijvoorbeeld in de vorm van een aanvulling op het basisregister. In dit expertregister zouden leraren kunnen worden ingeschreven die via een intensieve beoordelingsprocedure zijn gecertificeerd en hebben laten zien dat zij topkwaliteit in huis hebben.

De Commissie Leraren stelde verder voor om te komen tot een beroepsvereniging van leraren. Deze zou tot stand kunnen komen 'door de huidige Stichting Beroepskwaliteit Leraren (SBL) binnen een vast te stellen termijn om te vormen tot een vereniging voor en door leraren'. Binnen deze beroepsvereniging zullen overigens de door leraren op- en ingerichte vakverenigingen (zoals de NVLM) blijven bestaan. In het *Actieplan Leerkracht van Nederland*, de reactie van het kabinet op het rapport van de Commissie Leraren, staat ook dat de beroepsvereniging 'een initiatief voor en door leraren' moet zijn en dat het voor de hand ligt dat de huidige SBL hierin een rol vervult. Ten opzichte van het rapport van de Commissie Leraren is een belangrijke wijziging dat het kabinet voor een *privaatrechtelijk* basis- en expertregister kiest: 'Leraren moeten meester zijn over hun eigen professionaliteit. Een privaatrechtelijk register past beter bij dat streven dan een publiekrechtelijk register'.

SBL-traject

Initiatieven van de vakverenigingen van Levende Talen en van Wiskunde, die afzonderlijk van elkaar bij het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap een aanvraag hadden ingediend om een beroepsstandaard te formuleren en een register in te richten, werden gehonoreerd. Het ministerie stelde de voorwaarde dat SBL zou optreden als regisseur, coördinator en stimulator van initiatieven om

tot een lerarenregister te komen. SBL werd verantwoordelijk voor de organisatie van een eerste ronde van deelprojecten waarin verschillende vakverenigingen, waaronder de vakverenigingen van Economie en de Beeldende vakken, hun 'beroepsstandaarden en criteria voor registratie in een lerarenregister' formuleerden. Een aantal van deze vakken heeft inmiddels een stap verder gezet. In een brief aan de Tweede Kamer van 5 december 2008 laat minister van Onderwijs Ronald Plasterk weten dat deze vakken recent met een proefregistratie zijn gestart. De minister verwacht dat in 2011 een begin met een beroepsregister kan worden gemaakt.

De eerste ronde van het SBL-traject werd in februari 2008 afgesloten.

Aan de daarop volgende tweede

ronde deden zeven vakverenigingen, waaronder de NVLM, mee. Het bestuur van de NVLM besloot aan het SBL-traject deel te nemen omdat het de kwaliteit van docenten Maatschappijleer van groot belang vindt.

Maatschappijleer

De kwaliteit van maatschappijleerdocenten stond in het verleden regelmatig onder druk doordat scholen niet altijd erkenden dat voor het geven van Maatschappijleer vakspecifieke kennis en vaardigheden noodzakelijk zijn. Hoewel er in de afgelopen jaren veel is verbeterd - doordat voor het vak op het vmbo, de havo en het vwo eindtermen zijn vastgesteld en doordat het vak meetelt in de slaag/zak-regeling - komt het nog steeds voor dat scholen een docent Aardrijkskunde, Geschiedenis of Levensbeschouwing een paar uurtjes Maatschappijleer laten geven. In veel gevallen wordt van die docenten niet gevraagd zich via bijscholing de vakspecifieke kennis en vaardigheden van Maatschappijleer eigen te maken. In het mbo wordt sinds de invoering van de burgerschapscompetenties minder belang gehecht aan de vakkennis van een docent Burgerschapscompetenties. Er is dus voldoende aanleiding om via een beroepsstandaard, en wellicht ook via een lerarenregister, aan de kwaliteitsborging van docenten te werken. Om die reden ging in het najaar van 2008 een commissie bestaande uit negen NVLM-leden aan de slag. Deze Commissie Beroepsstandaard voor de Maatschappijleerdocent richtte zich op de ontwikkeling van een vakspecifieke beroepsstandaard: wat moet iemand kunnen, kennen en doen om zich een goede maatschappijleerdocent te kunnen noemen? Daarnaast boog de commissie zich over de vraag onder welke voorwaarden de instelling van een beroepsregister

kan bijdragen aan het op peil houden van de kwaliteit van docenten Maatschappijleer. In het rapport van de commissie (te vinden op de website van NVLM, www.nvlm.nl) vindt u de beroepsstandaard, een beroepscode en een aantal uitgangspunten voor een registratieprocedure voor een beroepsregister van maatschappijleerdocenten.

Beroepsstandaard

De beroepsstandaard is, net als bij de andere schoolvakken, verdeeld in vier verschillende categorieën: (i) vakkennis, (ii) leerprocessen, (iii) toetsing en feedback en (iv) context. Er is enige overlap tussen de genoemde categorieën: een bekwaamheidseis kan vaak in verschillende categorieën worden geplaatst. Toch is de commissie van mening dat de indeling in categorieën de volledigheid en de leesbaarheid van de beroepsstandaard ten goede komt. De commissie vond het vaak moeilijk om de vakbekwaamheid van een docent in verschillende delen op te splitsen; de ene bekwaamheid kan immers niet zonder de andere. Zo heeft een docent niets aan sociaalwetenschappelijke kennis (uit de categorie vakkennis) als hij deze niet weet te gebruiken in betekenisvolle leeractiviteiten (uit de categorie leerprocessen). De beroepsstandaard dient dan ook in zijn geheel te worden bekeken. De beroepsstandaard beschrijft een ideaaltypische maatschappijleerdocent. De commissie verwacht niet dat een docent Maatschappijleer voldoet aan alle bekwaamheidseisen die in de beroepsstandaard worden opgesomd, maar acht het wel van belang dat iedere maatschappijleerdocent ernaar streeft deze bekwaamheden te ontwikkelen.

Beroepscode

Naast de beroepsstandaard wordt in het SBL-traject gesproken over de mogelijkheid een beroeps- of ethische code op te stellen. De commissie heeft even getwijfeld over de noodzaak en wenselijkheid van een dergelijke beroepscode, maar kwam uiteindelijk tot de conclusie dat het juist bij het vak Maatschappijleer van belang is bepaalde uitgangspunten voor het uitoefenen van het beroep 'leraar Maatschappijleer' op papier te zetten. Zo 'staat een goede docent Maatschappijleer open voor de mening van leerlingen' en 'trekt een goede docent Maatschappijleer zekerheden in twijfel en kan hij maatschappelijke vraagstukken vanuit meerdere kanten beschouwen.

Hij leert de leerlingen een vragende in plaats van een stellige houding aan. Daarin heeft de docent Maatschappijleer een voorbeeldfunctie'. De beroepscode kan bijdragen aan het gesprek tussen docenten Maatschappijleer over de dilemma's die zij in hun lespraktijk tegenkomen.

(Bron: Koninklijke Vereniging voor Leraren Lichamelijke Opvoeding)

Een "Registerdocent"

.. laat voor een leven lang leren...

... staat voor professionaliseren...

.... laat zich extern kwalificeren!

Beroepsregister

De beroepsstandaarden voor de verschillende schoolvakken worden ontwikkeld met het oog op het opzetten van een lerarenregister. Docenten moeten de beroepsstandaard onderschrijven als zij geregistreerd willen worden. Zo stemmen zij in met de beroepsstandaard en spreken daarmee de intentie uit te streven naar het ontwikkelen en onderhouden van de *bekwaamheden*, zoals die in de beroepsstandaard worden omschreven. Voor toelating tot het beroepsregister en voor verlenging van inschrijving in het beroepsregister moeten geregistreerde leraren verder voldoen aan nader omschreven eisen met betrekking tot professionalisering. Deze wordt in behaalde punten uitgedrukt. Voor het verzamelen van punten is een diversiteit aan professionaliseringsactiviteiten mogelijk. De commissie onderscheid drie categorieën:

1. formele scholing gericht op het vergroten van vakspecifieke kennis,
 2. formele scholing gericht op het vergroten van vakspecifieke vaardigheden, en
 3. praktische activiteiten die bijdragen aan vakspecifieke kennis of vaardigheden.
- In de regel zullen activiteiten uit de eerste of tweede categorie meer punten opleveren dan activiteiten uit de derde categorie. In het rapport van de commissie zijn verschillende voorbeelden van dit soort activiteiten opgenomen.

Vervolg

De Commissie Beroepsstandaard voor de Maatschappijleerdocent werkte in opdracht van het NVLM-bestuur. Het eindproduct van de werkzaamheden is aangeboden aan het NVLM-bestuur en is op de jaarvergadering van 6 februari 2009 met de leden besproken. U kunt het vinden op de nieuwspagina van de NVLM-website (www.nvln.nl). Uw reacties op het document kunt u mailen naar de auteurs van dit artikel.

Het NVLM-bestuur zou in de toekomst kunnen overgaan tot de instelling van een beroepsregister voor docenten Maatschappijleer. Op dit moment heeft het NVLM-bestuur nog geen standpunt ingenomen over de wenselijkheid van een dergelijk register. Ook als er geen lerarenregister komt kan de beroepsstandaard echter van grote waarde zijn: als inspiratiebron voor de professionele ontwikkeling van leraren Maatschappijleer en als instrument voor scholen om te bevorderen dat de kwaliteit van docenten die Maatschappijleer geven van voldoende niveau is. ■

Noot

1. De Commissie Beroepsstandaard voor de Maatschappijleerdocent bestond uit Coen Gelinck, Mariëtte van Hanswijk, Ben Huisman, Niek Rennenberg, Gerard Ruijs, Tom Stroobach, Marco Veldman, Felix van Vugt en Linda van der Zwaan en werd ondersteund door Tineke Steenbergen.

Het eindproduct van de commissie is te vinden op de website van de Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer, www.nvln.nl.

Coen Gelinck en **Felix van Vugt** zijn beiden bestuurslid van de Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLM) en maakten deel uit van de Commissie Beroepsstandaard voor de Maatschappijleerdocent. Hun contactgegevens zijn te vinden op de NVLM-pagina in dit blad.

Hoe kreeg Obama het voor elkaar?

JEFF PECK

De Democraat Barack Obama won de Amerikaanse presidentsverkiezingen met een ruime marge: 385 kiesmannen tegen 173 kiesmannen voor John McCain. Obama kreeg 67 miljoen stemmen en 53 miljoen Amerikanen stemden op zijn Republikeinse opponent. De campagne was de langste in de Amerikaanse geschiedenis en, zoals elke vorige destijds, de duurste ooit. Obama spendeerde 750 miljoen dollar en McCain gaf 362 miljoen dollar uit. Hoe kwam de nieuwe Amerikaanse president tot zijn overwinning en welke kiezer sprak hij het meeste aan?

Barack Obama verwierf met zijn vrijwel foutloze campagne de bijnaam *No Drama Obama*. Dat hij bij de voorverkiezingen een verrassende overwinning op Hillary Clinton boekte was vooral te danken aan zijn strategie om zich op de basis te richten. In plaats van zich op de partijelite te concentreren, stichtte hij op lokaal niveau vrijwilligersorganisaties. Zou de campagne van Clinton breed kunnen worden genoemd - maar dan breed op het niveau van de Democratische partijorganisatie - die van Obama was diep, door alle lagen van de kiezers heen (qua inkomen, etniciteit en zelfs electorale geschiedenis).

Swing States

De rijk gevulde campagnekas van Obama verschaftte hem de mogelijkheid in alle vijftig staten actief te zijn, ook in staten die vrijwel zeker een meerderheid voor de Republikeinen zouden opleveren. Dat dwong zijn opponent McCain ook daar tijd en geld te spenderen; tijd en geld die hij daardoor niet meer beschikbaar had voor staten die zich tot *swing states* ontpopten. Obama won in bijna alle *swing states*: North Carolina, Ohio, Indiana, New Mexico, Colorado, Nevada en Florida.

Kiezersonderzoek

Hoe stemden verschillende categorieën kiezers? Onderverdeeld naar leeftijdsgroepen met intervallen van vijf jaar is zichtbaar dat Obama in alle groepen tussen 18 en 64 jaar won. In de jongste groepen - 18 tot 29 jaar - haalde hij zelfs 34 procent meer dan McCain. Alleen de groep van 65-plussers stemden in meerderheid op de Republikein (8 procent meer dan op Obama). Bij de mannen haalde McCain 1 procent meer dan Obama, maar de Democraat haalde 13 procent meer bij de vrouwen. Obama versloeg McCain dik onder de kiezers uit etnische minderheden.

Minder verrassend wellicht - maar het verschil was wel erg groot - was de stemverdeling onder de *gekleurde* Amerikanen: Obama kreeg 95 procent van de zwarte stemmen, 67 procent van de Latino-stemmen, 62 procent van de Aziatisch-Amerikaanse stemmen en 66 procent van de stemmen van degenen die zich zonder verdere specificatie als *non-white* hadden geregistreerd.

Bij indeling van de kiezers in inkomensgroepen wordt duidelijk dat Obama een ruime meerderheid onder

twee groepen haalde: de groep met een jaarinkomen tussen nul en 50.000 dollar en de groep met een jaarinkomen 200.000 dollar of meer. In het algemeen kan worden vastgesteld dat Obama 60 procent van de stemmen kreeg in de groep met een jaarinkomen van 50.000 dollar of minder en dat Obama en McCain de stemmen deelden in de groep die jaarlijks meer dan 50.000 dollar naar huis meeneemt. Gemeten naar opleidingsniveau is zichtbaar dat Obama onder alle groepen - van kiezers zonder diploma tot kiezers met een voltooide academische opleiding - beter scoorde dan McCain. Onder degenen die aangaven voor het eerst te hebben gestemd haalde Obama een ruime meerderheid van 69 procent. Obama en McCain deelden de stemmen van degenen die al eerder hadden gestemd en ook van degenen die aangaven pas laat (zestig dagen of minder voor 4 november) hun keuze te hebben gemaakt.

Conclusie

Op Obama's overwinning valt niets af te dingen. Het feit dat hij onder alle groepen kiezers redelijk tot goed heeft gescoord mag tot tevredenheid stemmen, gegeven de immense problemen waarmee zijn presidentschap wordt geconfronteerd met Irak en Afghanistan en de economische crisis voorop. Wil een nieuwe president werkelijk iets bereiken, dan heeft hij een tweede termijn nodig. In dat licht is de score van 69 procent onder nieuwe kiezers erg belangrijk. ■

Vertaling: Hans van der Heijde

Manipulatie en fraude rond de Amerikaanse stembus

Ook Donald Duck koos voor Obama

JEFF PECK

Zuivere verkiezingen lijken in de Verenigde Staten onmogelijk te zijn. Iedereen herinnert zich de aanfluiting die de Republikeinen in 2000 in Florida van de verkiezingen maakten, maar dat was zeker niet de eerste (en laatste) keer dat met democratische ethiek een loopje werd genomen. De correspondent van *Maatschappij & Politiek* in de Verenigde Staten Jeff Peck informeert u over de stemmenmanipulatie bij Amerikaanse verkiezingen.

Nu weer beheerst de staat Illinois het nieuws, nadat bleek dat gouverneur

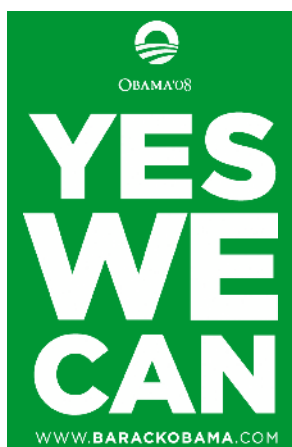
Rod Blagojevich de vacante zetel van Barack Obama in de Senaat ter veiling aanbood. Chicago, de hoofdstad van Illinois, heeft trouwens een oude reputatie op het gebied van manipulatie en fraude bij verkiezingen. In die stad werd de uitdrukking 'vote early and vote often' gemunt. De

huidige burgemeester, Richard Daley, is de zoon van de gelijknamige burge-

meester die er prat op ging in 1960 persoonlijk John F. Kennedy het Witte Huis te hebben bezorgd, door op bestelling de gewenste uitslag te produceren op kosten van vader Kennedy.

Eikel

Dat Obama de verkiezingen met een redelijke marge zou winnen was tamelijk zeker, maar desondanks was sprake van pogingen tot stemmenmanipulatie. Weliswaar is stemfraude een zeer ernstige misdaad, maar het zijn de staten en niet de federale overheid die op het stemmen toezien en de staten delegeren

die verantwoordelijkheid op hun beurt weer aan de *counties*. Daar zijn de manipulatiemogelijkheden niet alleen legio, *counties* beschikken ook amper over een apparaat voor effectief toezicht.

Gedurende 2008 beschuldigde de Republikeinse Partij de Democraten voortdurend van frauduleuze kiezersregistraties. De registratie van een zekere Donald Duck en van stripheld Dick Tracy zouden daarvan voorbeelden zijn. In het bijzonder vestigden

te drukken. In een aantal kiesdistricten ontvingen Democratische kiezers, vooral onder gekleurde minderheden, brieven die van de lokale autoriteiten leken te komen en waarin ze, vanwege de verwachte drukte op dinsdag 4 november, gevraagd werd op de woensdag daarna te gaan stemmen. Andere (Democratische) kiezers kregen geautomatiseerde telefoontjes (*robocalls*) met de oproep om 3 uur 's ochtends of gedurende etenstijd te verschijnen. In sommige wijken

(oplopend tot zes uur) en vermoedelijk een aantal spijtoptanten als resultaat. Eveneens werd uit kiesdistricten met veel kiezers uit minderheden gerapporteerd dat (vrijwel uitsluitend Republikeinse) leden van de kiescommissie de controle van identificatiedocumenten eindeloos rekten om de wachttijd op te laten lopen. Andere klachten waren slecht functionerende en/of hoogst gecompliceerde stembalies, onduidelijke stembiljetten en het gebruik van onbeveiligde, voor digitale inbraak gevoelige software.

Niet in alle districten waren voldoende stembalies.

de Republikeinen de aandacht op een organisatie, genaamd *Acorn* ('Eikel'). Onderzoek in de staten Indiana en Nevada leek grootschalige fraude met kiezersregistratie (voor de Democraten) aan te tonen. Dat Obama als advocaat ooit *Acorn* vertegenwoordigde en dat zijn campagne geld in *Acorns* registreeracties had gestopt, waren voor de Republikeinen genoeg feitelijke ingrediënten om van een heuse samenzwering te spreken. Het is overigens bij niet hard gemaakte beschuldigingen gebleven.

Trucs

Wel gedocumenteerd en bewezen zijn pogingen om de opkomst van kiezers

met overwegend bewoners uit minderheden verschenen de dag voor de verkiezingen borden langs de weg met de tekst dat iedereen die nog een (verkeers- of andere) boete had uitstaan, op het kiesbureau zou worden gearresteerd en pas na betaling zou worden vrijgelaten.

Dat soort trucs is allemaal illegaal. Misschien zijn de net niet illegale methoden van manipulatie wel veel gevaarlijker. Zeker is dat de Republikeinen zich in sommige staten (opnieuw!) schuldig hebben gemaakt aan het niet leveren van voldoende stembalies aan districten waar een ruime Democratische meerderheid mocht worden verwacht. Deze actie had wachttijden

November 2008

Zowel in 2000 als in 2004 hadden de Democraten reden om zich bestolen te voelen en daarom wilden ze in 2008 niet onvoorbereid zijn. Goed georganiseerd, mede dankzij de financiële armslag die Obama's rijk gevulde campagnekas bood, ondernamen ze direct juridische stappen op plaatsen waar zich onregelmatigheden voordeden. Met succes, want in gevallen waar rechters onredelijk lange wachttijden bewezen achtten, bevelen ze de stembureaus langer open te houden. De nationale media openden op 4 november gratis belnummers voor de melding van onregelmatigheden. Bovendien boden ze bellers gratis juridische bijstand die ervoor moest zorgen dat stemmen alsnog konden worden uitgebracht en dat degenen die verkiezingsobstructie pleegden werden aangeklaagd. Van deze maatregelen bleek trouwens een flinke preventieve werking uit te gaan: het aantal klachten was relatief gering.

Ondergeschikt

Rest de vraag waarom het in Amerika zo eenvoudig bij verkiezingen is te rommelen en te manipuleren. Een deel van het antwoord ligt besloten in de complexiteit van het systeem en de

procedures. Die complexiteit is voortgevoerd uit irrationale angst voor een mogelijke toestroom van grote aantallen frauduleuze kiezers. Die angst heeft geleid tot allerlei regels voor kiezersregistratie en persoonsidentificatie en tot de invoering van deadlines voor registratie, ver voor de feitelijke verkiezingsdatum. Tevens blijkt elke keer weer dat veel Amerikaanse kiezers die procedures niet kennen, nauwelijks weten wat hun rechten zijn en zich eenvoudig laten intimideren en manipuleren. Misschien ligt - meer in het algemeen - de belangrijkste verklaring in een wezenskenmerk van de Amerikaanse politiek: het kenmerk dat politieke agenda's, de wet en de rechten van burgers als ondergeschikt aan het veroveren van macht worden beschouwd. Het gaat om de overwinning, hoe dan ook. Blijken onethische middelen effectief, dan worden ze in een dergelijk klimaat als snel ook als aanvaardbaar beschouwd. ■

Vertaling: Hans van der Heijde

Rectificatie data Schooltv-uitzendingen Wereldburgers

Abusievelijk is in *Maatschappij & Politiek* 2008 (december) 8 op pagina 33 een incorrecte advertentie van Schooltv geplaatst. In plaats van een actuele advertentie over het nieuwe Schooltv-project *Wereldburgers* is een achterhaalde advertentie voor een andere Schooltv-uitzending geplaatst. De serie *Wereldburgers* wordt herhaald op donderdag 26 maart, 2 en 9 april van 10.00 tot 10.15 uur.

Wij bieden u onze excuses aan voor het ongemak.

Nieuwsgaring via schrijvende naar digitale media

Breaking News!

RADBOUD BURGSMMA

Het handige van computer en internet is dat op elk gewenst moment bronnen kunnen worden geraadpleegd. Daar elk zichzelf respecterend medium het ander in snelheid van dataproductie wenste te overtreffen kon Radboud Burgsma zijn eigen heerlijk avondje Amerikaanse presidentsverkiezingen programmeren. Hij hield de televisie in de gaten en keek tegelijkertijd naar verschillende websites, waarop de laatste peilingen, uitslagen en nieuws elkaar in rap tempo afwisselden.

In 2000 was het nog lang wachten op de uitslag. Tegenover de Democratische presidentskandidaat Al Gore stond de Republikein George W. Bush. Het was een spannende strijd en de staat Florida zou die avond beslissend zijn. De prognoses van veel nieuwsstations neigden naar een duidelijke overwinning voor Gore, totdat *Fox News Channel* Bush tot winnaar van Florida uitriep, met 49 procent tegen 48 procent. Daarmee was hij *the next president-elect*. Dit nieuws werd, niettegenstaande andere, eigen *exitpoll*-data! - al snel door de andere media overgenomen en *NBC*-anchorman Tom Brokaw ging even door het stof vanwege de vermoedelijke foute analyses van en geschapen valse verwachtingen door zijn televisiezender.

Dat de man bij *Fox News*, die Bush publiekelijk tot winnaar van de verkiezingen uitriep, een neefje van Bush was, kon men zien in de documentaire *Fahrenheit 9/11* van Michael Moore. Was het een gok? Was het ingecalculeerd? Was het daadwerkelijk een samenzwering? Duidelijk was wel hoe invloedrijk en bepalend de media kunnen zijn, vooral toen bleek dat Gore in de staat Florida meer stemmen kreeg dan Bush en toch de verkiezingen verloor (zie: www.youtube.com/watch?v=ZbgCttq8L_8).

Forum

De oude, schrijvende pers heeft bij de afgelopen Amerikaanse presidentsverkiezingen pijnlijk moeten ervaren veel terrein aan de digitale media

te hebben verloren, vooral als het gaat om *newsbreaking*. De schrijvende pers is van nieuwsbrenger tot nieuwsbeschouwer en -commentator geworden. De nieuwe populaire bronnen voor nieuws en actualiteit waren vooral de websites *YouTube* en *Facebook*. Deze laatste is een soort *Hyves*, waarbij razendsnel berichten over en weer kunnen worden gestuurd. Van die populariteit hebben ook de politieke partijen gretig gebruik gemaakt. Het was dit keer niet de klassieke schrijvende pers, die het forum voor politiek en maatschappelijk debat vormde, dat waren de digitale media; open media in die zin dat door campagneorganisaties, onafhankelijke organisaties en individuele burgers

nee Jeremiah Wright. De 37 minuten durende toespraak werd meteen door de organisatie *BarackObamaDot.com* online gezet en door meer dan 5 miljoen mensen op *YouTube* bekeken; meer dan alle kabelzenders in de Verenigde Staten samen aan kijkers hadden getrokken. Overigens verbleekte het toch niet schamele aantal van 330 McCain spotjes op *YouTube* bij de 1.817 uitingen van Obama.

Lokaal

Waar men vroeger op lokaal niveau in de campagne vaak gebruik moest maken van materiaal van de landelijke campagneorganisatie, waren nu goed geproduceerde, aan de regio aangepaste filmpjes en teksten beschikbaar.

ren bereikt die voorheen het gevoel had niet mee te tellen. Misschien mag voorzichtig worden geconcludeerd dat de campagne van Obama een nieuwe norm heeft gezet. Eentje waarop de schrijvende pers zich zal moeten bezinnen.

Roosevelt

Terwijl ik dit schrijf komt op mijn *RSS-feed* het bericht binnen dat *president-elect* Obama de moderne informatietechnologie gaat gebruiken om de burgers te informeren en zo draagvlak te kweken. Hij zal wekelijks een presidentiële toespraak via de videodienst van *Google*, *YouTube*, uitzenden. Elke zaterdag, nadat de betreffende toespraak live op de radio is uitzonden, is

deze op de computer te horen en te zien. Obama zal in die wekelijkse filmpjes ook vragen van kijkers beantwoorden en interviews geven. Alle filmpjes zijn te bekijken op Obama's officiële website *www.change.gov/*. Daarnaast wil Obama een officieel *YouTube*-kanaal starten, want hij houdt natuurlijk wel graag zelf greep op de regie.

beelden en teksten op het internet werden geplaatst. Zo waren er naast de door de presidentskandidaat goedgekeurde campagne filmpjes ook diverse websites van individuen die allerlei *blogs* bijhielden en gegevens van opiniepeilingen presenteerden. Typend was Obama's speech over de rassenkwestie in april 2008 waarin hij afstand nam van uitspraken van domi-

Op deze wijze wist vooral Obama een nieuw publiek te bereiken. De Obama-campagne plaatste meer dan zeventig filmpjes op het internet. Amerikaanse jongeren kijken vooral naar lokale nieuwsbrengers en door in te spelen op lokaal nieuws werden die jongeren goed bereikt. Door dat bovendien (ook) via digitale media te doen werd voor het eerst een grote groep jonge-

Ineens gaat me een licht op. Snel *google* ik wat rond. Ja hoor, hoe vernieuwend ook, hier grijpt Obama terug op zijn illustere voorganger Franklin D. Roosevelt, die net als hij midden in een economische crisis president werd. Roosevelt introduceerde een wekelijks radiopraatje bij de open haard, om de geplaagde Amerikanen een hart onder de riem te steken.

Interview met Seneca-auteur Ton Olgers

Geen thema's meer bij Maatschappijleer

LIEKE MEIJS

'Voor het leven leren we' was de titel van een eerder in *Maatschappij & Politiek* verschenen recensie van de nieuwe maatschappijleermethode Seneca.¹ Felix van Vugt schreef over deze havo/vwo-methode: 'Het is een degelijke methode die geslaagd is in haar opzet, maar weinig ruimte biedt aan de creativiteit van de docent'.

De recensie van Felix van Vugt was voor *Maatschappij & Politiek* een mooie aanleiding om Ton Olgers, een van de auteurs van deze methode te interviewen. Ton Olgers, wetenschapper en leraaropleider Maatschappijwetenschappen/ Maatschappijleer aan de Vrije Universiteit in Amsterdam, wilde graag toelichten waarom er naast de vijf bestaande methoden² nog een zesde methode moest komen.

Lieke Meijs: Waarin verschilt de methode Seneca van de andere maatschappijleermethoden?

Ton Olgers: 'Seneca kiest niet voor de thematische benadering zoals in veel maatschappijleerboeken het geval is. Het bezwaar van de thematische aanpak is dat er te weinig samenhang in de leerstof is. Leerlingen vergaren bij elk thema veel kennis, maar voor een analyse van maatschappelijke problemen moeten ze over een degelijke basis aan begrippen beschikken. Een degelijke conceptuele structuur ontbreekt nogal eens in de thematische aanpak. Om orde in de politieke chaos te creëren start *Seneca* dan ook niet met een thema, maar met vijf orde-vragen:

De *wie*-vraag: wie zijn de betrokken actoren?

De *wat*-vraag: wat is de ideologische visie van de actor?

De *waarover*-vraag: waarover gaat de actuele politieke discussie (het debat)?

De *hoe*-vraag: hoe wil de actor het probleem aanpakken (beleid)?

De *welke*-vraag: welke regels en wetten gelden er (systeem)?

Pas als leerlingen deze onder de knie hebben, zijn ze tot een analyse van vraagstukken in staat, want maatschappelijke problemen hebben de eigenschap dat ze niet via deskundigheid zijn op te lossen, zoals bij een wiskundig vraagstuk het geval is. Fundamentele problemen kunnen slechts via debat, waarin waardedilemma's worden besproken, worden aangepakt. In tegenstelling tot de meer thematische methoden wordt deze aanpak door het hele boek gebruikt, terwijl elders wel een soortgelijke aanpak wordt voorgesteld, maar bij de afzonderlijke thema's niet terugkeert.'

Op welke wijze komt het examenprogramma met de karakteristieken van de samenleving aan bod?

'In deel twee komen de vier domeinen Rechtsstaat, Pluriforme Samenleving, Parlementaire Democratie en Verzorgingsstaat aan bod. De *pilots* waarin deze methode is beproefd, lieten zien dat leerlingen veel sneller de leerstof van de vier domeinen snappen als ze de basis in het eerste deel in de vingers hebben. De rechten

en plichten, van waaruit elk domein vertrekt, zien we niet als een gegeven, maar als een tijdelijke invulling door middel regels en wetgeving, die de uitkomst waren van een politiek debat over het onderliggende en blijvende waardendilemma. Steeds opnieuw moeten in democratische samenlevingen actoren de strijd aangaan om tot oplossingen te komen.'

Waarom kiezen de auteurs ook voor het doel van 'inleiding tot de sociale wetenschappen'? Dat

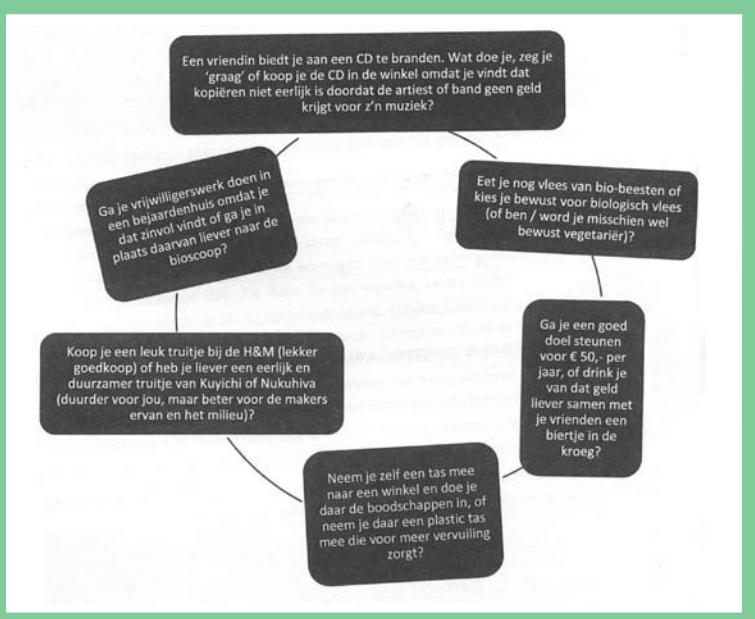
pen - zijn niet te scheiden en lopen in elkaar over. In hoeverre het lukt om beide doelen in een programma Maatschappijleer te realiseren is nog niet te zeggen. In de toekomst hopen we onderzoek te kunnen doen naar de vorderingen van de leerlingen, met name naar het punt van het zien van samenhang. Wij veronderstellen dat leerlingen de ideologische strijd rond maatschappelijke vraagstukken beter kunnen volgen als ze beginnen met de formulering van waardedilemma's die dicht bij hen zelf staan. Het zou

voor docenten die niet veel tijd hebben om zelf alles uit te zoeken. Ideaal is als docenten zelf allerlei voorbeelden zoeken en aanreiken, waarop het basisbegrippenapparaat van toepassing is. Ze moeten daarbij zeker niet een slaaf van deze methode worden. Ons boek is zeker nog niet af. In de zomer van 2009 komen we met een nieuwe editie, met allerlei aanpassingen. We overwegen om didactische varianten aan te bieden en andersoortige opdrachten (projectmatig werken, *webquest* maken, eigen analyseopdrachten en dergelijke). Er zijn echter wel grenzen aan de leerlinggestuurde didactiek. Ook scholen zelf zijn teruggekomen op de zeer open opdrachten waarbij leerlingen maar het internet op worden gestuurd. Het leereffect daarvan is heel karig.'

Origineel is het invoeren van Charlies: checkpoints waar leerlingen moeten aantonen dat ze bepaalde kennis en vaardigheden beheersen voordat ze verder kunnen gaan met de leerstof.

In Seneca wordt vooral veel kennis aangeleerd, over vaardigheden wordt weinig expliciet gesproken. Is dat een bewuste keuze?

'De analyse van problemen in termen van belangen en waardendilemma's is al een belangrijke vaardigheid. Daarnaast moet er zeker nog meer aandacht komen voor bijvoorbeeld argumentatievaardigheden. In het simulatiespel wordt van leerlingen gevraagd om een bepaald standpunt in te nemen en er argumenten voor aan te voeren. De vaardigheid om de benaderingswijze van het vak toe te passen, met inbegrip van sociale ongelijkheid en sociale cohesie, realiseren leerlingen in hoofdstuk 8 van het tweede deel. Dan gaan leerlingen

Bron: Seneca

is toch meer het doel van het vak Maatschappijwetenschappen?

'Een scherpe scheiding tussen Maatschappijleer en Maatschappijwetenschappen, waarin Maatschappijleer *normatief* en *socialiserend*³ wordt genoemd en Maatschappijwetenschappen aansluiting bij de wetenschappelijke discipline zoekt, staan wij als auteurs niet voor. Het vak Maatschappijwetenschappen heeft ook een vormende taak en Maatschappijleer kan niet zonder kennis uit de sociale wetenschappen. De twee doelen - het opleiden tot democratische burgers en het inleiden in de sociale wetenschap-

een interessant quasi-experiment zijn om aan een groep leerlingen die met Seneca heeft gewerkt, op krantenartikelen toe te passen analysevragen voor te leggen, alsook aan een groep leerlingen die thematisch heeft gewerkt en deze vervolgens te vergelijken.'

Uit de gedetailleerde handleiding weerklinkt een docentgestuurde didactiek. Kunnen leerlingen ook zelfstandig met Seneca aan de slag?

'De uitgebreide planning en aanpak in de docenthandleiding is niet verplicht maar slechts bedoeld als service

zelf de grondvragen toepassen. We onderscheiden de machtsvraag, de mensenrechtenvraag, de welzijnsvraag en de samenlevingsvraag.'

Seneca werd in de recensie beschreven als 'meer geschikt voor havo dan voor vwo'. Komt er nog een vwo-editie?

'Het was uitdrukkelijk de bedoeling om een havo-methode te maken, daar zijn we dus goed in geslaagd. We wilden niet in de valkuil van het theezakjesmodel stappen door eerst een methode voor vwo-leerlingen te ontwikkelen en daarna het materiaal wat af te zwakken en er een havo-etiket op te plakken. Hierna beginnen we met een vwo-versie waarin nadrukkelijker beleidsanalyses aan bod komen. Leerlingen op het vwo moeten beleidsnota's in doelen en middelen kunnen vertalen. Ook krijgen zij een uitputtend overzicht van de hoofdproblemen in de huidige samenleving, waarbij echter ook veel mondiale problemen de revue passeren. In deze editie werken we ook meer met verrijkingsmateriaal. Daarmee zijn de plannen nog niet ten einde. Ook willen we een versie voor het vmbo maken, en op termijn een methode voor het nieuwe programma van Maatschappijwetenschappen.'

Noten

1. Felix van Vugt, 'Voor het leven leren wij', in: *Maatschappij & Politiek*, 2008 (november) nr.7, pp. 23-25.
2. In *Maatschappij & Politiek* 2007 (februari) nr. 1 zijn deze vijf methoden gerecenseerd: *Actua.nl*, *Civitas*, *Delphi*, *Impuls* en *Thema's*.
3. Commissie Maatschappijwetenschappen, *Het vak Maatschappijwetenschappen. Voorstel examenprogramma*, SLO, Enschede, 2007, pp.12-13.

Foto: Koen van Rossum

Quarter Life Crisis

Grom zag zijn kinderen tot aan hun dertigste tobbed door het leven zwalken en kon niets voor ze doen. Nu blijkt dat zij niet de enigen waren. Het is een syndroom waar een hele generatie jongeren aan lijdt. Dat wordt nu pas onderkend en gedefinieerd, en naar goed Hollands gebruik van een stichting en een

gironummer voorzien. Hulpverlenersland heeft onmiddellijk zijn territorium verruimd: Groms kinderen leden aan een *Quarter Life Crisis*.

Los van deze smalende opening richting de institutionalisering van al het menselijk leed - die is Grom nu eenmaal aan zijn reputatie verplicht - is hier natuurlijk wel sprake van een reëel probleem.

Als mensen voor een keuze staan, kiezen ze doorgaans niet het moeilijke en onaangename, hoewel dat op termijn meestal wel in hun belang zou zijn. Dat moderne mensen überhaupt van jongs af aan voor keuzen zijn gesteld, zoals tussen een rood, geel of bruin ijsje - een welvaartsverschijnsel dus - is historisch en evolutionair zo nieuw, dat zich nog geen bijbehorend instrumentarium van welbegrepen eigenbelang en verantwoordelijkheid heeft kunnen ontwikkelen. Ze leren er niet van, van dat steeds mogen, nee, moeten kiezen. Ze raken ervan in de war, raken het spoor bijster. Hun ouders kunnen hen ook niet helpen, omdat dat wat die hebben bereikt helemaal niet op het nemen van de juiste keuzen is gebaseerd, maar op verplichtingen en de beperktheid van mogelijkheden.

Met Groms kroost is het pas goed gekomen toen levensonderhoud en nageslacht, kortom hun biologie, hen van hun meest irreële dromen had verlost. Ongemerkt, het deed geen pijn, het voelde niet als een offer, alles viel op zijn plaats.

Wat regelt de natuur dat toch mooi!

Grom

Waarden in Europa

CHRISTINE ELOUT

'Het gaat goed met Maatschappijleer, uit recent onderzoek blijkt dat zowel het vak als de docenten populair zijn onder scholieren'. Met deze verheugende mededeling werd afgelopen november de studiedag Maatschappijleer voor havo/vwo geopend. Christine Elout was een van de aanwezigen en doet verslag.

Op 27 november 2008 werd de studiedag Maatschappijleer voor havo/vwo geopend. De studiedag werd georganiseerd door de lerarenopleiding Maatschappijleer van de Fontys Hogeschool te Tilburg, in samenwerking met de Universiteit van Tilburg. 's Ochtends presenteerde de afdeling Sociologie van de Universiteit van Tilburg recente onderzoeksresultaten. Professor Wim van Oorschot gaf een lezing over de relatie tussen verzorgingsstaat en sociaal kapitaal.

Verzorgingsstaat en sociaal kapitaal

Van Oorschot onderzocht sociaal-morele kritiek op de verzorgingsstaat; deze zou negatieve gevolgen voor het sociaal kapitaal hebben. Doordat de staat de zorg tussen individuen overneemt, zijn de individuen niet langer afhankelijk van elkaar. Dit zou afbreuk doen aan het sociaal kapitaal: afname van sociale netwerken, afname van vertrouwen in andere mensen en in

maatschappelijke instituties en het niet langer onderschrijven van burgerschapsnormen.

De hoogleraar keek in Europese landen naar verbanden tussen het niveau van staatsverzorging en het niveau van sociaal kapitaal van individuen. Hij concludeert dat de verzorgingsstaat het sociaal kapitaal niet verdringt. Het sociaal kapitaal blijkt zelfs groter te zijn in landen met een hoog ontwikkelde verzorgingsstaat.

Van Oorschot gaf daarvoor drie verklaringen: (i) de hoog ontwikkelde economieën in deze landen, (ii) de protestantse traditie in deze landen, deze heeft mogelijk een positieve invloed op het gemeenschapsdenken, en (iii) een verklaring vanuit het functioneren van de staat zelf: die zou het goede voorbeeld geven inzake de burgerschapsnormen geven.

Vertrouwen in politiek?

Politici zijn bezorgd: het vertrouwen van de bevolking in de politiek lijkt af

Dilemma van de rechtsstaat: vrijheid versus veiligheid.

te nemen. Loek Halman onderzocht welke factoren bepalend zijn voor het vertrouwen van mensen in de politiek. Het vertrouwen in de politiek blijkt in grote mate van persoonskenmerken af te hangen. Naarmate men postmoderner is (nadruk legt op het individueel welzijn, de persoonlijke autonomie en zelfontplooiing), is dat vertrouwen geringer. Wie in het algemeen goed van vertrouwen is, heeft ook meer vertrouwen in het parlement en de overheidsinstellingen. Politieke interesse is minder van belang: minder/meer interesse hangt niet samen met minder/meer vertrouwen.

Vertrouwen in de overheid blijkt voor een belangrijk deel afhankelijk te zijn van het imago van de politiek en gevoerde beleid.

Sociale integratie en partnerkeuze

Matthijs van Kalmijn deed onderzoek naar sociale integratie via *intermarriage*. Wat zegt de mate waarin wordt

gekozen voor een huwelijkspartner uit de eigen groep of juist een andere over de attitude van een groep of individu jegens een andere groep? Naarmate de eigen groep groter is, kiest men minder voor gemengde huwelijken.

Dilemma van de rechtsstaat

Na de lunch presenteerden docenten van de lerarenopleiding in workshops lesmateriaal over actuele onderwerpen uit de maatschappijleerthema's. Mijn keuze viel op de workshops Rechtsstaat en Parlementaire Democratie. In deze workshop gingen Ernest Adams en Rob van den Boorn in op een dilemma van de rechtsstaat: vrijheid versus veiligheid. Met de dreiging van terrorisme wordt het garanderen van veiligheid belangrijker dan het respecteren van de klassieke vrijheidsrechten. Lessuggestie: de leerlingen moeten negen, aan de werkelijkheid ontleende situaties analyseren. Zie voor een uitgebreider beschrijving het lesmateriaal op pagina 20.

Burgerlijke ongehoorzaamheid

Jefta Bego en Hans van Tartwijk leidden de workshop over het thema Parlementaire Democratie. Zij toonden een filmpje waarin Wim de Bie laat zien wat door zijn hoofd gaat wanneer hij een fietsroute in het bos afsnijdt,

door burgerlijk ongehoorzaam te zijn en over de verboden brandgang te gaan. Is wat De Bie doet eigenlijk echter wel burgerlijke ongehoorzaamheid, en zo niet wat is burgerlijke ongehoorzaamheid dan wel? Kees Schuyt formuleerde ooit tien kenmerken waaraan moet worden voldaan om van burgerlijke ongehoorzaamheid te mogen spreken. Aan ons de taak om de actie van De Bie aan de hand van deze lijst te analyseren.

Op de website van *Maatschappij & Politiek* (www.maatschappijenpolitiek.nl) vindt u lesmateriaal behorende bij deze workshop en vele lessuggesties rondom het thema *burgerlijke ongehoorzaamheid*.

Reflectiemoment

De dag werd besloten met een borrel in het café van de Hogeschool. Dat was tevens het moment voor een korte reflectie. De ochtendlezingen vormden een boeiende, actuele verrijking op de eindtermen van Maatschappijleer. De workshops gaven veel ideeën en suggesties en zorgden voor veel plezier bij de aanwezigen. Hun actieve inbreng bracht ze helaas wel in ernstige tijdnood, maar gelukkig besloot de organisatie al het lesmateriaal elektronisch naar de deelnemers te sturen en alsmede *Maatschappij & Politiek* toestemming tot publicatie te geven. ■

Kiesstelsels in Europa

Hoe zit de staatsstructuur van Spanje in elkaar? Hoe werkt het Italiaanse kiesstelsel? Welke vormen van directe democratie kent Zwitserland?

Op de website van het IPP zijn webdossiers over een aantal Europese landen te vinden. Het doel van de dossiers is om de verschillen in de structuur van democratische landen en hun kiesstelsels uiteen te zetten. Er zijn nu webdossiers over België, Frankrijk, Duitsland, Ierland, het Verenigd Koninkrijk, Spanje, Italië en Zwitserland. Meer dossiers zijn in voorbereiding.

Verschillen zijn er volop. Ierland is het enige Europese land (afgezien van Malta) dat het kiesstelsel van de *single transferable vote* (de overdraagbare stem) hanteert. In het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk bestaan meerderheidsstelsels, maar laatstgenoemd land kent twee ronden bij verkiezingen. België en Spanje hebben een stelsel van evenredige vertegenwoordiging, maar anders dan Nederland hebben ze kiesdistricten waarbinnen de zetelverdeling plaatsvindt. Duitsland kent weer een gemengd stelsel – de Duitse kiezer heeft twee stemmen: één voor een kandidaat uit een kiesdistrict en één voor een partijlijst.

Kortom: de parlementaire democratie kent vele verschijningsvormen.

De IPP-webdossiers zijn te vinden onder:
www.publiek-politiek.nl > (Thema's) Europa > Kiesstelsels.

Stemmen of strootjes?

HANS VAN DER HEIJDE

De leraar-in-opleiding (LIO) had er voor zijn stage Maatschappijleer goed over nagedacht. Ook aan hem werd bij aanvang van het nieuwe schooljaar een klas toebedeeld voor welke hij als klassendocent zou moeten optreden. Een van zijn eerste taken bestond uit het selecteren van een klassenvertegenwoordiger. Natuurlijk zou de klas die zelf mogen kiezen en dat kon hij mooi koppelen aan een les over voorwaarden waaraan verkiezingen moeten voldoen, willen ze eerlijk zijn en de wil van de kiezers tot uitdrukking brengen.

De stagiair begon met het uitleggen van de taken, verantwoordelijkheden, bevoegdheden en privileges van de klassenvertegenwoordiger en vroeg of er kandidaten waren. Vijf leerlingen meldden zich. Vervolgens ging hij in op de procedure en legde twee alternatieven voor. Werd degene die de meeste stemmen kreeg klassenvertegenwoordiger - ongeveer zoals de Britten hun volksvertegenwoordigers kiezen - of diende de kandidaat door een absolute meerderheid van de leerlingen te worden gesteund? In het laatste geval was misschien een tweede stemronde noodzakelijk: als in een eerste ronde geen van de kandidaten een absolute meerderheid had verworven en uit de twee kandidaten met de meeste stemmen moest worden gekozen. Aangezien de klas een even aantal leerlingen telde, moest van tevoren ook nog worden besloten wat er moest gebeuren als in de tweede ronde op beide kandidaten een gelijk aantal stemmen werd uitgebracht. Strootje trekken? De klas koos voor het tweerondenmodel met strootje trekken.

De LIO vroeg of er gestemd moest worden door handopsteking of via een geheime stemming. Die eerste methode droeg de gevaren in zich van beïnvloeding en van sancties door teleur-

gestelde kandidaten jegens kiezers. De klas koos - door handopsteking! - voor een geheime stemming.

Iemand stelde de vraag of kandidaten ook mochten stemmen en indien ja, of ze op zichzelf mochten stemmen. 'Natuurlijk', legde de stagiair uit, 'iedereen heeft stemrecht en ik ga er vanuit dat de kandidaten op zichzelf zullen stemmen. Als je meent dat je zelf de beste kandidaat voor een bepaalde functie bent, ga je uiteraard niet op een ander stemmen'.

Verkiezing

De LIO schreef de namen van de kandidaten op het bord, deelde stembriefjes uit, plaatste een schoenendoos met een gleuf in het deksel op een tafel en de eerste ronde kon beginnen. Van de 26 uitgebrachte stemmen (geen onthoudingen) kreeg kandidaat A tien stemmen, kandidaat B acht stemmen, kandidaat C zes stemmen en kandidaten D en E ieder één stem. Hoon was het deel van de laatste twee kandidaten: 'Haha, alleen je eigen stem, dan weet je gelijk weer waar je staat in onze klas!'. De uitslag maakte een tweede ronde noodzakelijk en die ronde kende een duidelijke uitslag: kandidaat A kreeg zestien stemmen en kandidaat B ontving negen stemmen (er was één onthouding). De klassenvertegenwoordiger was gekozen. De klas had iets over verkiezingsprocedures en het waarom van geheime stemmingen geleerd en alles was ordelijk verlopen. Met deze stagiair zou het wel goed komen.

Populariteit

Wat is hier nu zo bijzonder aan? Zo - of ongeveer zo - gaat het toch elk jaar in duizenden klassen? Inderdaad, hier gebeurde niets bijzonders. Het bijzondere schuilt in wat er niet gebeurde en

waarschijnlijk ook in uw klassen niet is gebeurd. Voor daar nader op wordt ingegaan volgt eerst een belangrijke vraag: vergt de functie van klassenvertegenwoordiger speciale kwaliteiten waarover lang niet alle leerlingen beschikken? Het antwoord daarop is natuurlijk: 'Nee, alle leerlingen kunnen het'. Zouden er wel specifieke vaardigheden in het geding zijn, dan is het bovendien hoogst twijfelachtig of de leerlingen deze bij de bepaling van hun stem zouden laten meewegen (als ze al kennis hebben van die vaardigheden en van de mate waarin de kandidaten daarover beschikken). Een dergelijke verkiezing is immers veeleer een populariteitswedstrijd. Heel even - bij de vraag namelijk of de kandidaten zelf ook mochten stemmen - kwam de kwestie van politieke gelijkheid naar voren. Op grond van het (niet expliciet naar voren gebrachte) argument van politieke gelijkheid kregen ook zij dat recht.

Politieke gelijkheid

Het hoge woord is eruit: *politieke gelijkheid*; naast *vrijheid* de tweede pilaar onder democratie. Als de positie van klassenvertegenwoordiger even wordt opgevat als een politieke functie - waarvan zojuist al is vastgesteld dat alle leerlingen over de daarvoor benodigde kwaliteiten beschikken - waarom strekt die gelijkheid zich dan niet uit tot de kansen om die functie te mogen vervullen? Die gelijkheid van kansen kan simpel worden gereïaliseerd door de kandidaten, die zich in vrijheid hebben aangemeld, te laten loten!

In het oude Athene verbond men het idee van democratie helemaal niet met verkiezingen.

In het moderne democratische denken is democratie onverbreekbaar met verkiezingen verbonden. Dat is niet altijd zo geweest. De uitvinders van de democratie, Atheners van vijftienghonderd jaar geleden, verbonden het idee van democratie helemaal niet met verkiezingen. Sterker nog: zij beschouwden dat als kenmerk van aristocratie, de regering der besten. Wil er sprake zijn van politieke gelijkheid, zo redeneerden zij, dan moet dat ook gelijkheid van kansen betekenen om aan het politieke bestuur deel te nemen. Verkiezingen veronderstellen ongelijkheid, anders valt er immers niets te kiezen. Verkiezingen leiden tot de vorming van een politieke elite - een aristocratie dus - en aristocratie is nu eenmaal fundamenteel iets anders dan democratie. Vandaar dat voor de personele invulling van allerlei bestuurlijke organen een procedure van loting werd gehanteerd. Wie mee wilde loten, meldde zich (in vrijheid) aan en onderwierp zich aan een antecedentenonderzoek dat moest uitmaken of hij *lotinggerechtigd* was. Voor de meeste bestuurlijke functies bestond een korte zittingsduur en na een dergelijke periode waren de zittende leden niet gerechtigd opnieuw voor

dezelfde functie mee te loten. Verder waren de bestuurlijke organen erg groot: allemaal arrangementen om ervoor te zorgen dat een flink deel van de burgers die dat wensten ook werkelijk in het bestuur kon participeren (op elk willekeurig moment circa 10 tot 20 procent).

Dubbelhartig

Kortom, loten draagt

bij tot politieke gelijkheid, maar verkiezingen dragen in het beste geval een dubbelhartig karakter: beperkte politieke gelijkheid in die zin dat eenieder stemrecht heeft *en* politieke ongelijkheid in die zin dat ze de kansen op politiek-bestuurlijke participatie ongelijk verdelen.

Politieke gelijkheid, gelijkheid van kansen door middel van loting en verkiezingen als een ongelijkheid producerende methode: dat zou nog eens een mooie les zijn geweest! Die had kunnen culmineren in een stemming over de procedure: kiezen van een kandidaat of deze uitloten. Wie inziet dat het kiezen van een klassenvertegenwoordiger, zoals gezegd, vooral een populariteitswedstrijd is en een manifestatie van de pikorde in de klas, zal ook inzien dat zulke verkiezingen bepaalde vormen van ongelijkheid in de klas bevestigen. Dat is een mooi aangrijpingspunt voor een nadere beschouwing van de fundamentele democratische waarden van vrijheid en gelijkheid. Als u met mij ook heel benieuwd bent naar de uitkomst van een dergelijke keuze tussen kiezen en loten, leg die dan - goed toegelicht - voor als er weer eens een nieuwe klassenvertegenwoordiger nodig is. ■

Het dilemma van de rechtsstaat

'Sinds de moorden op Pim Fortuyn en Theo van Gogh is het niet meer voor iedereen vanzelfsprekend dat de overheid in alle gevallen de klassieke vrijheidsrechten moet garanderen. Zeker niet als dat ten koste gaat van de veiligheid van burgers. Echter, niet iedereen is het er mee eens dat veiligheid altijd voor vrijheid gaat.' Dit vormde het uitgangspunt voor de rechtsstaat-workshop met lesmateriaal over het dilemma tussen veiligheid en vrijheid. Voor het publiceren van het lesmateriaal is toestemming verleend door Ernest Adams en Rob van den Boorn.

Opdracht

De leerlingen krijgen negen situaties voorgelegd. In tweetallen beargumenteren ze aan de hand van vijf kenmerken van de rechtsstaat *of* en *hoe* de rechtsstaat in die situaties wordt geschonden. De antwoorden worden klassikaal besproken. Dit is maar voorwerk voor het werkelijke doel: leerlingen zelf laten ervaren wat het spanningsveld tussen vrijheid en veiligheid in een rechtsstaat is.

Met de vraag of de schending van de rechtsstaat in de negen situaties wel of niet aanvaardbaar is, begint de les pas echt. Deze vraag vormt een goed aanknopingspunt voor een klassikale discussie.

Vraag de klas een van de voorgelegde situaties te kiezen, een waarbij zij niet goed konden besluiten of inperking van rechten met het oog op veiligheidsrisico's aanvaardbaar was. Haal vervolgens de tweetallen uit elkaar. De ene helft van de tweetallen neemt plaats in een binnenkring, de andere helft in een buitenkring. De binnenkring discussieert ongeveer vijf minuten over die aanvaardbaarheid.

Na vijf minuten volgt overleg binnen de oorspronkelijke tweetallen, waarbij de leerling uit de buitenkring tips mag geven. Daarna vindt er een nieuwe discussieronde in de binnenkring plaats.

Ook kunnen leerlingen uit de buiten- en binnenkring van plaats wisselen. Maak eventueel gebruik van de lucifermethode om al te dominante leerlingen in te perken en ook andere hun plek te gunnen in de discussie.

Materiaal

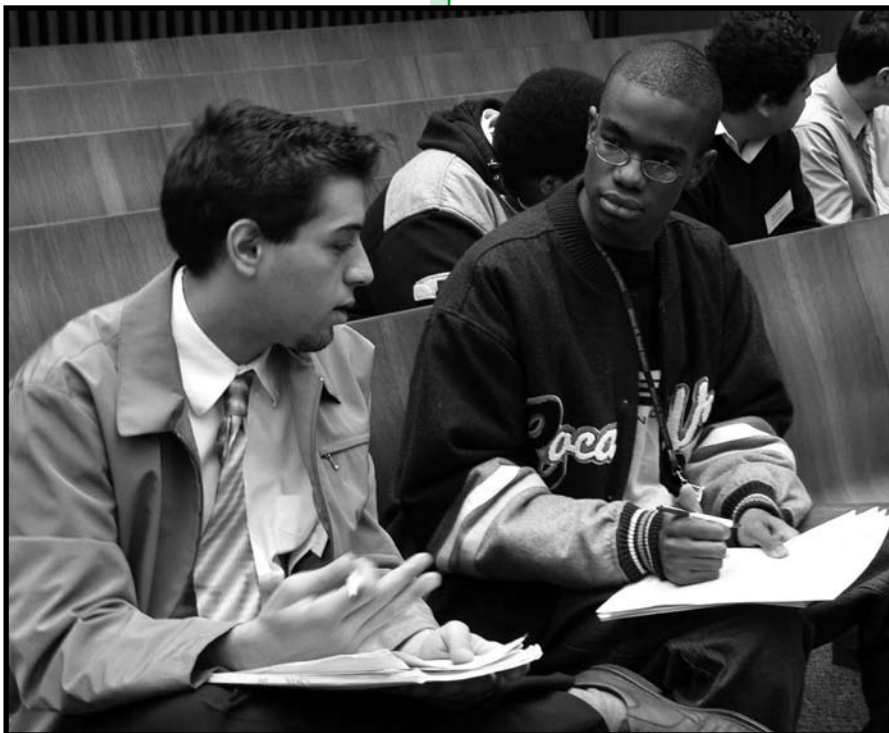
Hieronder het leerlingenmateriaal voor deze les te vinden. Op de website van *Maatschappij & Politiek* (www.maatschappijenpolitiek.nl) vindt u achtergrondartikelen bij elke situatie en een antwoordmodel bij de vragen.

Christine Elout

Het dilemma van de rechtsstaat

'Sinds de moorden op Pim Fortuyn en Theo van Gogh is het niet meer voor iedereen vanzelfsprekend dat de overheid in alle gevallen de klassieke vrijheidsrechten moet garanderen. Zeker niet als dat ten koste gaat van de veiligheid van burgers. Echter, niet iedereen is het er mee eens dat veiligheid altijd voor vrijheid gaat.'

Geef aan of onderstaande voorstellen en situaties de rechtsstaat schenden. Motiveer je antwoord en betrek in je antwoord de kenmerken van de rechtsstaat. Motiveer ook of je wel of niet met een eventuele schending van de rechtsstaat instemt.

Discussie over de rechtsstaat.

Situatie 1

Volkert van der G., de moordenaar van Pim Fortuyn, weigerde op een gegeven moment te eten toen hij in voorarrest zat. Hij wilde hiermee tegen zijn behandeling protesteren. De Tweede Kamerfractie van de Lijst Pim Fortuyn (LPF) stelde voor om Van der G. dwangvoeding te geven. Zij wilde voorkomen dat hij zou sterven voordat hij had onthuld wie hem bij de moord had geholpen.

Situatie 2

De LPF was ontevreden over de rechter die in de zaak tegen Van der G. recht zou spreken. Deze rechter zou een links-activistisch verleden hebben. De LPF wilde dat het Openbaar Ministerie een andere rechter zou aanwijzen.

Situatie 3

Criminele allochtone jongeren met een dubbel paspoort moeten worden uitgezet.

Situatie 4

Een Marokkaanse jongen schoot in Roermond een jongen dood. Deze jongen had tegen hem geschreeuwd dat hij samen met zijn autochtone vriend niet rakelings lang een oude vrouw moest rijden met zijn scooter. De Marokkaanse jongen wordt veroordeeld tot een jarenlange gevangenisstraf.

Minister van Binnenlandse Zaken Johan Remkes bekritiseert de straf voor de dader van de doodslag in Roermond openlijk als 'te laag'.

Situatie 5

Pim Fortuyn stelt voor om Artikel 1 van de Grondwet af te schaffen, om zo de vrijheid van meningsuiting te vergroten.

Situatie 6

Korpschef van Haaglanden Jan Wiarda wil dat allochtonen voor hetzelfde vergrijp soms harder worden gestraft dan autochtonen.

Situatie 7

Prins Bernard betaalt de boete die twee medewerkers van Albert Heijn hebben gekregen voor het eigenhandig afstraffen van een winkeldief.

Situatie 8

Een Marokkaanse jongen steelt een tas uit een auto. De bestuurster achtervolgt de jongen en rijdt hem aan. De jongen overleeft de aanrijding niet. Minister Rita Verdonk verklaart in het openbaar dat ze zich de actie van de vrouw kan voorstellen. Later verklaart de bestuurster dat het haar bedoeling was de jongen licht aan te tikken.

Situatie 9

De politie valt met veel machtsvertoon de woning van een Marokkaans gezin binnen. Volgende de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) zouden zich explosieven in de woning bevinden. Dat blijkt onjuist, de politie geeft toe dat er een vergissing in het spel is, maar weigert excuses aan te bieden. Bij de inval loopt de woning veel schade op.

Ter herinnering: de vijf kenmerken van de rechtsstaat

1. Gelijke rechten
2. Legaliteitsbeginsel: je kunt alleen worden gestraft voor een misdrijf dat in de wet staat.
3. Overheid moet zich aan haar eigen wetten houden.
4. *Trias politica*: wetgevende macht, uitvoerende macht en rechterlijke macht zijn onafhankelijk van elkaar.
5. Grondrechten: klassieke grondrechten en sociale grondrechten.

Wanhoop over Verweggistan

WOLTER BLANKERT

De bundel *Altijd ver weg?* onder redactie van hoofdauteur Chris Aalberts behandelt de afstand tussen de Europese Unie en de burger. De schrijver betoogt dat de Europese Unie steeds meer aan belang wint en feitelijk een vierde bestuurslaag vormt. De belangstelling van de gemiddelde burger voor het reilen en zeilen in Brussel houdt daarmee geen gelijke tred en dat zou slecht zijn voor de democratie.

Aan het begin van de bundel stelt de auteur dat de opvatting van de participerende burger, nog steeds het uitgangspunt van een democratische rechtsstaat, een gepasseerd station is. Burgers die actief lid van een politieke partij zijn en het nieuws op de voet volgen, behoren tegenwoordig tot een kleine en krimpende minderheid. In het algemeen mag men al tevreden zijn als de burger de gang van zaken *monitort*. Zolang de burger van de hoofdzaken op de hoogte is, de oren spitst als er echt iets misgaat en gaat stemmen, kan het democratisch proces bevredigend verlopen. Wat de kennis van en belangstelling voor de Europese Unie (EU) betreft is hiervan helaas geen sprake. De gemiddelde burger toont geen interesse voor de gang van zaken in Brussel en heeft veelal weinig benul van de taken en bevoegdheden van de Europese instellingen, waarvan de namen nog wel vaak bekend zijn. Een ruime meerderheid van circa 70 procent vindt het lidmaatschap van de Europese Unie op zichzelf een goede zaak, maar een belangrijk deel daarvan koestert daarnaast een diep wantrouwen ten opzichte van hetgeen in Brussel wordt bekooktoofd.

De lage opkomst bij de verkiezingen voor het Europees Parlement is een belangrijk symptoom van de heersende desinteresse. De schrijvers van *Altijd ver weg?* komen tot deze conclusie op grond van onderzoek, dat berust op interviews met een beperkt aantal personen die representatief zouden zijn voor een bepaald segment van de samenleving.

Politici en burgers

Lokale politici behoren tot de ondervraagden. Zij hebben vooral met de Europese Unie te maken vanwege de aanbestedingsregeling, die meestal geen bron van vreugde is. Opvallend is dat een andere groep ondervraagden, burgers die in een ander EU-land wonen, ook niet zonder meer positief is. De betrokkenen vergelijken vooral het land waar ze nu wonen met de gang van zaken in Nederland. De meesten hebben weinig oog voor het feit dat hun burens ook Europese burgers zijn, al zijn er ook wel positieve reacties over de mogelijkheid om zonder

Chris Aalberts (red.), **Altijd ver weg?**, AMB Press, Diemen, 2008, ISBN 978-90-7970-02-8, 175 pagina's, prijs € 19,95.

al te veel rompslomp in een andere EU-land te kunnen wonen en werken. De voorbeelden die over echte of vermeende cultuurverschillen (de geringe punctualiteit van Spanjaarden en Ieren) worden gegeven zijn aardig om te lezen. Dat antiglobalisten (het boek spreekt van *anders-globalisten*) hun pijlen meer op Den Haag dan op Brussel richten is een enigszins verrassende conclusie. Minder verrassend is de vaststelling dat de organisaties die zich specifiek met voorlichting over Europa bezighouden geen massabeweging op gang hebben gebracht. Curieus is dat de aandacht voor de media zich tot de kranten beperkt. De correspondent in Brussel zou bij alle kranten te weinig ruimte krijgen. De journalisten beklagen zich daarbij ook over de nationale politici die nogal eens onkundig zouden zijn inzake het bestaan van Brussel.

Onderwijs

Als afsluiting komt het onderwijs aan bod. De auteur stelt daarbij vast dat de Europese Unie binnen de havo en het vwo eigenlijk heel behoorlijk uit de verf komt. Deze constatering past echter niet al te best binnen de teneur van de bundel en daarom wordt de schijnwerper op het vmbo gericht. Daar schort het nog aan het nodige. Schoolboeken voor het vmbo besteden te weinig of helemaal geen aandacht aan de Europese Unie en er bestaat een groot gebrek aan aanvullend materiaal. Docenten wijzen erop dat de wel bestaande materialen doorgaans te theoretisch van aard zijn. Scholierenuitwisselingen hebben, volgens de auteur, binnen het vmbo beperkte betekenis. Bovendien beoordelen lang niet alle scholieren binnen het vmbo een uitwisseling positief en is het de vraag of die wezenlijk aan het Europees bewustzijn bijdraagt.

Het boek wil niet al te pessimistisch eindigen en concludeert daarom: 'Zelfs het eenvoudig monitoren van Europees beleid lijkt een stap te ver voor burgers. Als de Europese Unie onder burgers moet gaan leven, is het essentieel dat intermediairs burgers op alle concrete goede en kwade maatregelen uit Brussel wijzen'. Die *oplossing* lijkt nogal plichtmatig, want eerder is vastgesteld dat de invloed van die intermediairs gering is.

Voor een docent Maatschappijleer blijft het een nuttig boekje. De kloof tussen gewenste en feitelijke participatie komt op een heel toegankelijke en concrete manier uit de verf. Of dat wel of niet verontrustend is, kan een punt van discussie zijn. Dat geldt ook voor de weergave van het vmbo. Dat kennis over de Europese Unie vaak niet eenvoudig ligt, blijkt uit de bijlage. Daarin wordt ten onrechte gesteld dat de Europese Raad (van regeringsleiders) geen officieel EU-orgaan is (sinds 1985 is dat wel het geval).

Commentaar

Het boek behandelt de kloof tussen de burger en de Europese Unie geheel geïsoleerd en laat zo de mogelijk vergelijkbare kloof op nationaal niveau onbesproken. Voor de nationale politiek spelen de nationale televisiezenders een essentiële rol. De vele praatprogramma's bevechten elkaar om de nationale politici aan hun tafel te krijgen en maken die zo spraakmakend. De publicist (en televisiepersoonlijkheid) Maarten van Rossem beziet het succes van Pim Fortuyn, achteraf, zelfs als 'uitsluitend een mediahype'.

Op die conclusie valt best iets wat af te dingen, maar zeker is dat Fortuyn het

zonder de nationale televisie niet ver zou hebben geschopt en dat hij voor de omroepen een geschenk uit de hemel was. Hetzelfde geldt voor de opkomst van Geert Wilders en Rita Verdonk. Hierover valt veel negatiefs op te merken, maar die opkomst stimuleert zeker de belangstelling voor de nationale politiek. Dat aspect ontbreekt volledig op Europees niveau. Er bestaan geen Europese media die van invloed zijn op de publieke opinie. Van dergelijke invloed is evenmin sprake op provinciaal of gemeentelijk niveau, met een daarmee samenhangende geringe belangstelling voor het politiek proces (ondanks het idee dat de *geringe afstand* een pluspunt zou moeten zijn, volgens de kloofdeskundigen). Daarnaast blijft het echte terrein van de Europese Unie de economie en in het kielzog daarvan het milieubeleid. Ook op nationaal niveau mag het economisch beleid zich doorgaans in een geringe belangstelling verheugen, afgezien van de huidige maatregelen om de crisis te bestrijden. Die plaatsen ook eurocommissaris Neelie Kroes meer in de schijnwerpers dan gebruikelijk is, maar of dat positief zal uitpakken voor de opkomst bij de Europese verkiezingen zal op 4 juni moeten blijken. De keuze voor een donderdag als verkiezingsdag (door Den Haag bepaald, niet door Brussel) onderstreept dat een maximale opkomst niet de hoogste prioriteit heeft. ■

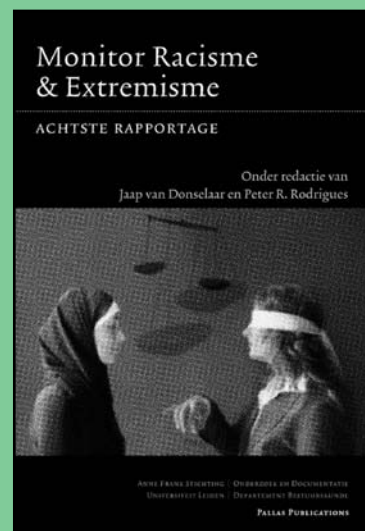
PVV: een extreemrechtse partij?

HESSEL NIEUWELINK

Tijdens de lessen Maatschappijleer is het altijd de vraag hoe nieuwe partijen als de Partij voor de Vrijheid en Trots op Nederland moeten worden getypeerd. Als populistisch? Een nadeel hiervan kan zijn dat de inhoudelijke kenmerken teveel op de achtergrond blijven. De *Monitor Racisme & Extremisme* geeft een interessante aanzet bij de indeling van de Partij voor de Vrijheid: deze is extreemrechts.

In de nieuwste *Monitor Racisme & Extremisme* van de Anne Frank Stichting en Universiteit Leiden is een hoofdstuk gewijd aan de Partij voor de Vrijheid (PVV). De vragen die daarbij centraal staan zijn: 'Is de PVV een extreemrechtse partij?' en 'Zijn sommige uitspraken van deze partij discriminerend?'. Conclusie van de auteurs is dat de PVV extreemrechts is en dat het heel goed mogelijk is dat de rechter Geert Wilders wegens discriminerende uitingen zou veroordelen.

Jaap van Donselaar en Peter R. Rodrigues (red.), **Monitor Racisme & Extremisme**, Pallas Publications, Amsterdam, 2008, ISBN: 978-90-8555-004-4, 306 pagina's, prijs € 29,50. Ook verkrijgbaar via: www.monitor-racisme.nl.

Kenmerken van extreemrechts

De onderzoekers geven aan dat er drie indicatoren zijn om te bepalen of van een extreemrechtse partij kan worden gesproken. De eerste indicator is dat er sprake is van een *sociale genealogie*: groepen komen voort uit andere extreemrechtse groepen. Hiervan is bij de PVV geen sprake omdat, voor zover bekend, geen PVV-vertegenwoordiger een verleden in dergelijke bewegingen heeft.

De tweede indicator betreft de *magneetfunctie*. Is sprake van positieve identificatie binnen extreemrechtse kringen met de PVV? Dat is zeker het geval, maar daar leeft eveneens veel kritiek op Wilders, vooral omdat hij allesbehalve antisemitisch is. Leidt deze identificatie ook tot personele overlapping? Daar is op dit moment geen sprake van. De onderzoekers verwachten dat dit wel zou kunnen gebeuren zodra de PVV de deuren voor lidmaatschap opent - maar dat is speculatie. Zelfs als dat het geval zou zijn, dan zou de PVV kunnen besluiten dergelijke lieden buiten de deur te houden.

De derde indicator betreft de *ideologie* van de partij of beweging. De onderzoekers vatten de extreemrechtse ideologie als volgt samen: 'Men is in positieve zin georiënteerd op *het eigene*, men heeft een afkeer van *het vreemde*, van politieke tegenstanders, van de gevestigde politiek in het algemeen, en men heeft een hang naar het autoritaire'.

Typen extreemrechts

De auteurs besteden uitgebreid aandacht aan de mate waarin de ideologie van de PVV binnen deze definitie past. Daarbij maken zij onderscheid tussen twee basisstromen: *raciale revolutionairen* en *nationaaldemocraten*. De eersten zijn als neo-nazi's te typeren, zij ontkennen de Holocaust en zijn fel racistisch en antisemitisch. De laatsten verzetten zich vooral tegen de aanwezigheid van niet-blanken (en momenteel primair moslims) in Nederland; van antisemitisme hoeft geen sprake te zijn. De revolutionairen zien de democratie als een verwerpelijk systeem, terwijl de anderen via democratische weg hun ideeën willen verwezenlijken.

Duidelijk zal zijn dat de PVV niet als raciale revolutionaire partij is te typeren.

De wijze waarop die *het eigene* (joods-christelijke-humanistische cultuur, Groot-Nederlandse droom) en *het vreemde* (angst voor islamisering, 'tsunami van moslims', 'moslimkolonisten', afstoting van het Antilliaanse 'boevennest', geen toegang voor niet-westerse migranten) definieert, doet de onderzoekers besluiten de PVV is als een nationaaldemocratische, extreemrechtse politieke partij te typeren.

Overtuigd autoritair?

De vraag is nu of dit alles overtuigend aantoont dat de PVV een extreemrechtse partij is. Bovenstaande definiëring van *het eigene* en *het vreemde* komt inderdaad in grote mate overeen met de nationaaldemocratische stroming. Het lijkt mij erg onwaarschijnlijk dat een studie naar de VVD hetzelfde zou aantonen, waarmee deze categorisering ook onderscheidend is. De toon van deze laatste partij is namelijk een andere, evenals de interpretatie van het eigene en het vreemde.

Het blijft echter nog wel de vraag of de PVV een hang naar het autoritaire heeft. Volgens de auteurs is dat het geval omdat de partij op een autoritaire wijze wordt geleid. Dat de PVV een voorstander is van meer directe democratie laten

zij echter buiten beschouwing. Overtuigend is dit dan ook niet. Is een beweging autoritair als haar statuten niet democratisch zijn? Betekent dat dan ook dat non-gouvernementele organisaties waar de leden weinig of niets te zeggen hebben (denk aan Greenpeace en Amnesty International), niet-democratisch of zelfs autoritair zijn? Moet er niet een onderscheid naar organisatie en ideologie worden gemaakt?

In de klas

De vraag is vervolgens of in de klas de PVV als nationaaldemocratisch extreemrechts zou moeten worden getypeerd. Het voordeel hiervan is dat het helderheid kan verschaffen, hetgeen waarschijnlijk niet gaat lukken met typeringen als *liberaal*, *conservatief* of *populistisch*. Probleem is echter dat de alledaagse betekenis van extreemrechts hiervan afwijkt. De term *extreemrechts* (net als *fascisme*, *racisme*) werd en wordt vaak ook gebruikt om mensen, organisaties en argumenten buiten de discussie te plaatsen: extreemrechts = neonazi. Dat is nu net wat Wilders niet is. Met andere woorden: het betoog van de auteurs van de *Monitor* is helaas niet zomaar bruikbaar in de les.

Een extra beperking is dat veel (potentiële) PVV-stemmers als *bedreigde burgers* kunnen worden getypeerd. Zij hebben relatief weinig politiek zelfvertrouwen, sterke autoritaire neigingen, weinig vertrouwen in democratie en overheid en zijn laag opgeleid.¹ Leerlingen die PVV-sympathieën hebben, zijn relatief vaak *bedreigde burgers*. Door de PVV als extreemrechts te bestempelen kunnen deze leerlingen het gevoel hebben dat hun mening (en daarmee mogelijk zichzelf) buiten de moreel aanvaardbare orde worden geplaatst. Hierdoor kunnen zij in hun wereldbeeld van bedreigde burgers worden bevestigd: dat zal toch niet de bedoeling van een maatschappijleerles zijn.

Lesmogelijkheden

Nu zijn er, wat mij betreft, in elk geval twee mogelijkheden. De eerste is organisatorisch gezien het meest eenvoudig: typeer de PVV als nationaaldemocratische partij. Dit etiket is niet zo moreel geladen als het etiket *extreemrechts* en geeft een veel minder vertroebeld beeld. Nadeel hiervan is echter dat deze term zelden wordt gebruikt en buiten de les dus niet echt bruikbaar is.

De andere mogelijkheid is tijdsintensiever maar heeft grote voordelen. Bespreek met leerlingen dat de PVV moeilijk is in te delen, waarna zij de opdracht krijgen dat toch te doen - uiteraard nadat door de docent is aangegeven hoe verschillende ideologische posities (waaronder liberalisme, conservatisme, populisme, raciaal revolutionairen en nationaaldemocraten) zijn te typeren.

Gevolg is dat leerlingen zelf zullen zien dat het moeilijk is om de PVV in het ideologische spectrum te plaatsen en dat het gedachtegoed sterke overeenkomsten met dat van nationaaldemocraten heeft. Aansluitend kan worden gediscussieerd over de vraag of de PVV een extreemrechtse partij is. ■

Noot

1. Van den Brink, 'Burgers in soorten en maten. Achtergronden van het onbehagen in de politiek,' in: *Moderniteit als opgave. Een antwoord aan relativisme en conservatisme*, SUN, Amsterdam, 2007, pp. 162-176.

Nieuws van het bestuur

Jaarvergadering

Als u dit leest is de Docentendag Maatschappijleer op 6 februari waarschijnlijk al weer achter de rug. Op deze Docentendag vindt gewoontegetroouw ook de jaarvergadering van de NVLM plaats. Alle NVLM-leden van wie het e-mailadres bekend is bij het bestuur hebben de uitnodiging en de stukken voor de jaarvergadering (jaarverslag, jaarrekening, begroting en dergelijke) gekregen. Bent u lid en heeft u deze stukken niet ontvangen? Dan hebben wij uw e-mailadres niet of beschikken wij over een verouderd e-mailadres. In dat geval verzoeken wij u het juiste e-mailadres alsnog door te geven (via coen@wxs.nl). Wij kunnen de stukken voor de jaarvergadering dan alsnog aan u toesturen en u via onze e-mailnieuwsbrief op de hoogte houden van het laatste maatschappijleernieuws.

Beroepsstandaard

Zoals u elders in deze *Maatschappij & Politiek* kunt lezen heeft een commissie bestaande uit negen leden van de NVLM een beroepsstandaard voor de maatschappijleerdocent opgesteld. Dit document is aan het bestuur aangeboden en tijdens de jaarvergadering besproken. U vindt het document op de website van de NVLM: www.nvlm.nl. Uw reacties op dit document zijn van harte welkom. U kunt ze mailen naar Coen Gelinck of Felix van Vugt.

Burgerschapscompetenties mbo

Begin juli heeft het NVLM-bestuur een notitie geschreven waarin het voorstelde het *Document Leren, Loopbaan en Burgerschap* met een uitgewerkte kenniscomponent aan te vullen.

Deze notitie stuurden wij naar onze gesprekspartners in dit kader, waaronder het Ministerie van Onderwijs en de MBO Raad. U vindt de volledige notitie nog steeds op www.nvlm.nl. Daarna bleef het helaas erg lang rustig van de zijde onze gesprekspartners. Eind 2008 bleek dat er tussen een aantal actoren discussie was ontstaan over de vraag of het Brondocument in de huidige vorm moet blijven bestaan. MBO Raad en MBO 2010 zijn een andere notitie aan het maken voor het opnieuw inrichten van de burgerschapscompetenties binnen het mbo. Daarnaast is er sprake van een adviescommissie die door de staatssecretaris zal worden ingesteld, en die dit voorjaar met een advies moet komen. Het NVLM-bestuur heeft contact opgenomen met de staatssecretaris en de MBO Raad met het doel in deze commissie vertegenwoordigd te zijn of minimaal bij het werk van de commissie betrokken te worden. Wordt vervolgd.

Gammaanon Volkskrant

Eind december hebben de voorzitter en de secretaris de tweede bijeenkomst van de 'Commissie Gammaanon' bijgewoond. Vanaf september 2009 kunt u in *de Volkskrant* een serie van vijftig artikelen over de grootste inzichten uit de sociale wetenschappen lezen. De NVLM hoopt een bijdrage te kunnen leveren aan de bruikbaarheid van dit materiaal voor het vak Maatschappijwetenschappen (en Maatschappijleer?) op havo en vwo.

Gezocht

Het bestuur kon tijdens de jaarvergadering een nieuw kandidaat-bestuurslid voordragen. Daar zijn wij blij mee, maar het is niet genoeg. Om ons werk goed te kunnen blijven doen is een uitbreiding van het bestuur dringend gewenst. Als u belangstelling hebt, kunt u bij de secretaris terecht met uw vragen en om u aan te melden als aspirant-bestuurslid. U draait dan eerst een tijdje mee. Als dit wederzijds bevalt, kunt u zich voor de jaarvergadering in 2010 kandidaat stellen. Daarnaast zoeken wij ook nog leden voor onze vmbo-commissie. Neem contact op met Felix van Vugt als u vragen heeft of als u zich voor deze commissie wilt aanmelden.

Coen Gelinck

NVLM-bestuur

Arthur Pormes, voorzitter

telefoon: 0346-262888

e-mail: a.pormes@brokledede.nl

Coen Gelinck, secretaris

Nieuwe Prinsengracht 78 II

1018 VV Amsterdam

telefoon: 06-40755812

e-mail: coen@wxs.nl

Tom Stroobach, penningmeester

telefoon: 0320-249481

e-mail: tstroobach@hotmail.com

Hans Teunissen, vice-voorzitter

h.teunissen@denassau.nl

Ingrid Faas, ledenadministratie

telefoon: 06-45318347

e-mail: ingridfaas@gmail.com

Rob van Otterdijk

r.vanotterdijk@chello.nl

Regula Rexwinkel

rexraats@planet.nl

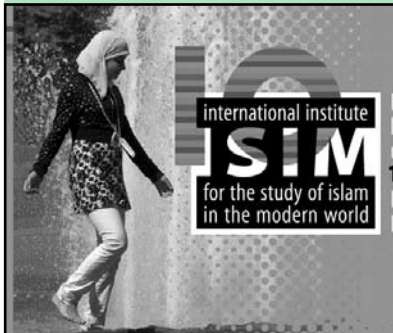
Felix van Vugt

felix.vanvugt@tiscali.nl

www.nvlm.nl

Girorekening NVLM: 1889654

Islam

Onlangs heeft het Instituut voor de Studie van de Islam in de Moderne Wereld (ISIM) een boekje gepubliceerd dat kosteloos aan geïnteresseerden ter beschikking wordt gesteld. Het boekje bestaat uit artikelen, die aan moslims en/of islam zijn gerelateerd, zowel in Nederland als daarbuiten. De onderwerpen variëren van jeugdcultuur tot islamitisch ontwikkelingswerk en van salafisme tot homoseksualiteit. De Nederlandstalige publicatie is op een breed publiek gericht. Het boekje is ook digitaal beschikbaar op de website www.isim.nl/files/jubileum-uitgave.pdf.

Meer informatie: www.isim.nl.

Meldpunt leermiddelen

De leermiddelenmarkt is momenteel sterk in beweging. Niet alleen de gratis schoolboeken maar ook de tendens om steeds meer lesmateriaal digitaal aan te bieden hebben invloed op de lespraktijk. Welke kansen grijpt u? Tegen welke problemen loopt u aan? Gaat u di-

gitaal? Stelt de schoolleiding eisen? Mag u de methode gebruiken die vanuit pedagogisch, didactisch en vakinhoudelijk perspectief uw keuze zou zijn? Krijgt u de ruimte om zelf lesmateriaal te maken?

De gezamenlijke vakinhoudelijke verenigingen, verenigd in het Platform VVVO, zijn benieuwd hoe u met de nieuwe situatie omgaat. Ga naar www.platformvvvo.nl en klik op 'Meldpunt' in het menu 'VVVO Community' of ga naar de mededeling over het meldpunt op www.nvlm.nl.

RIGHT ON!

In de serie 'De verdieping' van *Movies that matter* verschijnt voor jongeren de DVD-box *RIGHT ON!*. Hiervoor selecteerden Amnesty International, *Trouw* en Stichting *Movies that Matter* twee speelfilms en vier korte documentaires waarin kinderrechten centraal staan. Bijzondere jongeren spelen de hoofdrol in deze op internationale festivals bekroonde films: *The wooden camera*, *The Way I spent the end of the world* en *Living rights*.

Mensenrechtenfilms zetten aan tot invoelen en meevoelen, tot nadenken en napraten. Onderzoek van de Liga voor de Rechten van de Mens en de Universiteit van Amsterdam heeft aangetoond dat (jonge) Nederlanders maar weinig van mensenrechten weten. Het populaire, medium film is een uitstekend middel om bewust te maken, debat aan te wakkeren en in te zetten in mensenrechteneducatie. Daarom organiseert *Movies that Matter* vertoningen op scholen, schoolfestivals en schoolvoorstellingen tijdens het filmfestival. Andere activiteiten zijn het film-

debatfestival van Amnesty International in Den Haag (2 t/m 8 april 2009), speciale voorstellingen in bioscopen door heel Nederland en een veelzijdig educatieprogramma. Voor meer informatie: www.moviesthatmatter.nl.

De onvergetelijke leraar

'De gelukkige klas is verdwenen, samen met de onvergetelijke leraar', schreef Jan Siebelink toen vorig jaar *De gelukkige klas* van Theo Thijssen gratis werd verspreid. Maar is dat wel zo? In het boek *De onvergetelijke leraar* gaan Arjen de Boer en andere auteurs op zoek naar het geheim van de onvergetelijke leraar: hoe zien ze eruit, wat kenmerkt ze, wat maakt de onvergetelijke leraar zo onvergetelijk en waarom liepen leerlingen voor hem of haar wél het vuur uit de sloffen?

De onvergetelijke leraar is een eerbetoon aan de mensen die u en ons hielpen te worden wie we zijn: leraren met liefde voor het vak en aandacht voor hun leerlingen. Zij maken immers het onderwijs. Het is een zoektocht naar de emotie die een goede docent - soms decennia later - nog kan oproepen bij mensen als Jan Siebelink, Femke Halsema, Ivo Opstelten, Frits van Oostrom, Micha de Winter en Jacques Wal-lage. Bij mensen als u. Het is aan u om te beoordelen of deze leraren lijken op de leraren van nu... en of deze later ook onvergetelijk zullen blijken te zijn.

Meer informatie op:

www.swpbook.com/1102.

Het komende nummer van
Maatschappij & Politiek
verschijnt op 30 maart

Educatieve DVD als lesmateriaal

Drie films uit De Haagse Tribune

Een nieuwe DVD met drie films uit het programma De Haagse Tribune (www.dehaagsetribune.nl).

1. DE POLITIEKE GESCHIEDENIS VAN NEDERLAND

De film start op het Binnenhof. We zien hoe ons politieke stelsel is ontstaan en hoe na de Tweede Wereldoorlog bestaande partijen opnieuw beginnen en nieuwe partijen worden opgericht. Via de democratiseringsbeweging in de jaren zestig, de polarisatie in de jaren zeventig en het poldermodel van de jaren tachtig komen we uit in het heden.

Speelduur 12 minuten.

2. DE KAMER AAN HET WERK

Met deze film van de Tweede Kamer nemen we een kijkje in de plenaire zaal en zien de Kamerleden aan het werk. Ook de andere instrumenten van de Kamer komen aan de orde: interpellatie, motie, parlementaire enquête, etc. Verder aandacht voor Prinsjesdag, de Algemene Beschuwingen en de Dag der Verantwoording. Speelduur 14 minuten.

3. RECHTSSTAAT EN DEMOCRATIE

De film neemt ons mee naar de Tweede Wereldoorlog. Duidelijk wordt dat er tussen 1940 en 1945 geen sprake is van een democratische rechtsstaat: geen machtenscheiding, geen vrijheid van meningsuiting en geen rechten voor minderheden. In de film is onder meer aandacht voor het Duitse bestuur, de Nazi-ideologie, de vervolging van de joden en het verzet. Speelduur 11 minuten.

Prijs/bestellen

De prijs van de DVD is 10 euro en te bestellen via de website van het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP): www.publiek-politiek.nl klik op "publicaties".

Onderwijskrant RELIGIE EN DEMOCRATIE

In november verschijnt bij het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP) een onderwijskrant over het thema religie en democratie. Deze onderwijskrant kent twee versies: één voor havo/vwo en één voor het vmbo.

EEN GREEP UIT DE INHOUD:

- WAT IS EEN DEMOCRATISCHE RECHTSSTAAT?
- OVERHEID EN RELIGIE
- RELIGIEUZE REGELS
- BOTSEN GODSDIENST EN DE DEMOCRATISCHE RECHTSSTAAT?
- GODSDIENST IN DE POLITIEK
- INTERVIEWS, VRAGEN EN OPDRACHTEN

Gratis DVD

Bij de vmbo-versie van de krant ontvangt u een gratis dvd van Schooltv. Op de dvd staat de aflevering *Gezocht: God* uit de reeks *Focus op de maatschappij*. Inhoud: waar komt het religieuze gevoel bij mensen vandaan? Uit angst of uit gezag? Er zijn tussen religies veel overeenkomsten, maar tussen godsdiensten bestaan ook nog al wat verschillen. Deze gratis dvd is niet los verkrijgbaar. Wel kunt u via www.Schooltv.nl een dvd met meerdere afleveringen van *Focus op de maatschappij* bestellen.

PRIJS EN BESTELGEGEVENS

De krant is te bestellen als pakket van 35 exemplaren. De prijs van een pakket bedraagt € 43,- inclusief verzendkosten.

Als u de kranten in november wilt ontvangen kunt u deze nu al bestellen via bestel@publiek-politiek.nl. Vermeld in de mail het aantal pakketten, het adres van de school en de gewenste versie plus bijbehorende code (havo/vwo = code 7002, vmbo = code 7001).

Maatschappij & Politiek

is een uitgave van het Instituut voor Publiek en Politiek. Hierin zijn tevens opgenomen de mededelingen van de NVLM. De redactieleden zijn in hun journalistieke werkzaamheden onafhankelijk.

Redactie

Wolter Blankert, Radboud Burgsma, Christine Elout, Coen Gelinck, Hans van der Heijde (hoofdred.), Lieke Meijs, Hessel Nieuwelink, Gerard van Rossum, Anique ter Welle, Jeff Peck (correspondent New York, VS).

Eindredactie

Maarten Cras

Vormgeving

Addy de Meester

Foto omslag

www.change.gov

Druk

Drukkerij Haasbeek

Uitgever

Instituut voor Publiek en Politiek,

Prinsengracht 915

1017 KD Amsterdam

telefoon 020 521 76 00

e-mail: uitgeverij@publiek-politiek.nl

Redactiesecretariaat

Instituut voor Publiek en Politiek

Prinsengracht 915

1017 KD Amsterdam

telefoon 020 521 76 00

e-mail: menp@publiek-politiek.nl

www.maatschappijenpolitiek.nl

Abonnementsprijs M & P 2009

€44,50 per jaar. Studenten €38,- Scholen en instellingen €48,70. M & P verschijnt acht keer per jaar. Losse nummers €5,90 (exclusief verzendkosten).

Nieuwe abonnementen

Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan na ontvangst van het abonnementsgeld. Afhankelijk van de ingangsdatum wordt een evenredig gedeelte van de prijs van een jaarabonnement in rekening gebracht. Abonnementen kunnen ook worden aangegaan met terugwerkende kracht. Dit is echter afhankelijk van de voorraad oude nummers. Aanmelding van nieuwe abonnees bij de uitgever.

Beëindiging abonnement

Opzegging schriftelijk tot 1 december van het lopende abonnementsjaar.

Auteursrecht

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie met uitzondering van de tekst van het leerlingenmateriaal, indien dit geschiedt zonder winst oogmerk. In alle gevallen dient de bron duidelijk te worden vermeld.

Advertenties

Tarieven op aanvraag verkrijgbaar bij de uitgever, telefoon 020 5217600.

Kopij en mededelingen

Bijdragen naar het redactiesecretariaat.

ISSN 1566-1555

